O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV. №

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • www.uzas.uz • 2007-yil, 18-may • № 20 (3900)

УНИВЕРСИАДА — 2007

БАРКАМОЛЛИК КЎРИГИ

Ҳукуматимиз томонидан ёшлар спортига қаратилаётган эътибор туфайли кейинги йилларда кўплаб ижобий натижалар қўлга киритилмоқда. "Ўқувчи ва талаба ёшларни оммавий спортга жалб қилишга қаратилган узлуксиз спорт мусобақалари тизимини ташкил этиш тўғрисида"ги қарорда белгиланган — ёшлар онгида спортга ҳавас ва иштиёқ уйғотиш, жамиятимизда соғлом турмуш тарзини янада мустаҳкамлаш каби вазифалар ҳаётга кенг тадбиқ этилмоқда. Бунда ёшлар ўртасида ниҳоятда оммалашган, муайян давр оралиғида ўтказилиши анъанага айланган "Умид ниҳоллари", "Баркамол авлод" сингари спорт беллашувлари муҳим аҳамият касб этмоқда. Шунингдек, мазкур тадбирларнинг бевосита давоми бўлган олий таълим муассасалари талабалари ўртасида ўтказиладиган "Универсиада" мусобақалари ҳам айни шу йўналишдаги тадбирлар сирасига киради.

"Универсиада" мусобақалари шу даврга қадар дастлаб 2000 йили Наманганда, 2002 йили Бухорода, 2004 йили Самарқандда ўтказилди. Бу мусобақалар, бир томондан, ёшларнинг маънавий ва жисмоний баркамоллиги ва улар орасидаги дўстлик алоқаларини мустаҳкамлашга хизмат қилган бўлса, иккинчи томондан, спорт билан мунтазам шуғулланишлари учун замон талабларига мос спорт мажмуалари барпо этилди ва зарурий шарт-шароитлар яратилди.

"Универсиада — 2007" мусобақаларининг навбатдагиси ҳам уч босқичда ўтказилиши режалаштирилган бўлиб, биринчи босқич 2004 йил октябрдан 2005 йилнинг сентябрига қадар Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри олий таълим муассасаларида ички мусобақалар тарзида, иккинчи босқич эса 2005 — 2006 ўқув йилида олий таълим муассасалари спорт клублари ўртасида ташкил этилди.

"Универсиада — 2007" мусобақалари финал босқичи Тошкент шаҳридаги "Ёшлик" талабалар шаҳарчаси, Ташқи иқтисодий фаолият миллий банки ҳамда Тошкент темирйўлчилар транспорт муҳандислик институти спорт мажмуаларида бўлиб ўтади. Жорий йилнинг 21 июнида "Универсиада — 2007" финал босқичининг тантанали очилиш маросими бўлиб ўтади ва мусобақалар 24 июнга қадар давом этади.

"Универсиада — 2007" мусобақалари жами 12 та спорт тури: баскетбол, кураш, белбоғли кураш, волейбол, енгил атлетика, теннис, стол тенниси, шахмат, футбол, қўл тўпи, сузиш, дзюдо бўйича ўтказилади. Ҳар бир спорт беллашувлари халқаро мезонлардан келиб чиқиб, Олимпиа ўйинлари тизими асосида ташкил этилади.

"Универсиада — 2007" финал босқичидаги ҳар бир спорт турида шахсий биринчилик, жамоавий спорт турларида биринчилик, спорт турлари бўйича жамоавий биринчилик ҳамда "Универсиада — 2007" финал мусобақалари якунлари бўйича умумжамоа биринчилиги аниқланади. 24 июн куни Ташқи иқтисодий фаолият миллий банки спорт мажмуасида "Универсиада — 2007" финал босқичи мусобақаларининг тантанали ёпилиш маросими ўтказилади.

Ушбу мусобақалар орқали ёшлар онгида ўз иродаси ва имкониятига бўлган ишонч, мардлик ва ватанпарварлик, она-юртга садоқат туйғуларини янада мустаҳкамлаш ҳамда бутун жаҳон миқёсида ўтказиладиган "Универсиада" мусобақаларида қатнашиш учун Ўзбекистон терма жамоасига номзодлар танлаш асосий мақсад қилиб белгиланган.

Авазбек ЭРМАТОВ

18 Май — Халқаро музейлар куни

Д.ЮСУПОВ (ЎзА) олган сурат.

ҚАДРИЯТЛАР ХАЗИНАСИ

Мустақиллик йилларида Тошкент, Самарқанд ва Шаҳрисабзда буюк Соҳибқирон Амир Темур бобомизга, Фарғона ва Қувада ал-Фарғоний, Андижонда Заҳириддин Муҳаммад Бобур, Хоразмда Жалолиддин Мангуберди, Самарқанд ҳамда Нукусда Мирзо Улуғбек, Термизда Алпомиш, Навоий шаҳрида ҳазрат Алишер Навоий каби буюк аждодларимизга бағишлаб ёдгорлик ва музейлар барпо этилди. Улуғ алломаларимиз яшаб ўтган жойларнинг ҳаммаси муқаддас қадамжоларга айлантирилмоқда. Ўтган йили Қарши шаҳрининг 2700 йиллиги, Хоразм Маъмун академияси ташкил этилганлигининг 1000 йиллиги тантаналари бўлиб ўтди. Бу йил эса қадим Самарқанднинг 2750 йиллиги ҳамда Марғилон шаҳрининг 2000 йиллиги ЮНЕСКО билан ҳамкорликда кенг нишонланади. Бундай савоб ишлар бевосита Юртбошимиз ташаббуси ва бошчилигида рўёбга чиқарилмоқда.

Истиқлол йилларида тарихнинг кўзгуси бўлган музейларга муносабат тубдан ўзгарди. Қисқа давр мобайнида Темурийлар тарихи давлат музейи, Ўзбекистон тарихи давлат музейи, Қатағон қурбонлари хотираси музейи, Термиз археология музейлари қурилиб, фойдаланишга топширилди. Биргина И.Савицкий номидаги Қорақалпоғистон давлат Санъат музейининг янги биносига 3 млрд. сўмдан кўпроқ маблағ сарфланганининг ўзиёқ музейларга бўлган эътибор нақадар юқорилигини кўрсатади. Пойтахт марказидаги собиқ музейнинг ижтимоий-сиёсий жиҳатдан мавзулари бутунлай ўзгартирилиб, Ўзбекистон халқлари тарихини акс эттирувчи экспонатлар билан бойитилиб, Ўзбекистон тарихи давлат музейига айлантирилди. Музейнинг очилиш тадбирлари муҳтарам Юртбошимиз иштирок этиб, мазкур музейнинг улуғ дарсхона сифатидаги аҳамияти ҳақида ўз фикр-мулоҳазаларини билдирган эди.

Давоми бешинчи бетда.

ЭЛЧИ БИЛАН СУҲБАТ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида Фаластин Давлатининг мамлакатимиздаги Фавқулодда ва Мухтор элчиси Асад ал Асаднинг уюшма раҳбарияти, адабий-бадиий нашрларнинг муҳаррирлари билан учрашуви бўлиб ўтди.

Уюшма раиси, Ўзбекистон Қаҳрамони Абдулла Орипов меҳмонга бугун Ўзбекистонда кечаётган адабий жараён, ижодкор зиёлиларнинг мамлакат ҳаётидаги фаол иштироки, яратилаётган янги адабий-бадиий асарлар, халқаро адабий алоқалар, бадиий таржима борасида амалга оширилаётган ибратли ишлар, ёш истеъдодларга кўрсатилаётган ғамхўрлик тўғрисида сўзлаб берди.

Асад ал Асад ўз сўзида Ўзбекистонда элчи сифатида фаолият олиб бораётганидан мамнунлигини билдириб, ўзи ҳам бадиий ижод билан шуғулланишини, бир қанча китоблари нашр этилганлигини айтди.

Суҳбат чоғида адабий-бадиий алоқалар ҳамиша турли миллат ва маданиятлар ўзаро яқинлаштириш хизмат қилиб келганлиги, бинобарин, бундай алоқаларни янада кучайтириш, энг яхши асарларни таржима қилиш зарурлиги хусусида фикр юритилди.

Суҳбатда ёзувчи Муҳаммад Али, шоирлар Сирожиддин Саййид, Икром Отамурод, Турсун Али, "Ёшлик" журнали бош муҳаррири Собир Ўнар ва бошқалар иштирок этдилар.

Ўз ахборотимиз.

Шеърий лаҳза

Сирожиддин САЙЙИД

ҲАҚ СЎЗ

Улуғ Ватан адабиёти
Улуғ Ватан каби — улуғ қурбонлар
Эвазига рўёбга келган.
Эҳ, бунда ҳам тўкилган қонлар,
Лахта-лахта дилларнинг қони.
Дўстим, бу китобни авайлаб ўқи,
Бу — Абдулла Қаҳҳорнинг жони.

"Ёшлар билан суҳбат" эмас, кўр,
Ниҳол истеъдодни тилагидир бу.
Дўстим, бу китобни кўзларингта сурт,
Абдулла Қаҳҳорнинг юрагидир бу.

Фисқу фужурларга фаровон тузум,
Каттасидан тортиб кичигигача —
Душман деб санаган Қаҳҳорнинг ёзган
Асаридан тортиб кучугигача.

Замон шундоқ эди —
Мустабид замон
Адибнинг ҳақ сўзин кечиролмади.
Тоғдай вужудини емирдию, лек
Унинг иймонини емиролмади.

Ҳақ сўзни ҳар ким ҳам айтавермаган.
Ҳақ сўз алал-оқир муҳтарам айлар.
У сўзлар ҳозир ҳам уйқу бермаган
Адабиётдаги муттаҳамларга.

"Чорак аср ҳамнафас" эмас,
Чорак аср дилдош, огриқдош
Бўлиб яшагансиз, Кибриё опа.
Ёш шоирлар ўқир — кўзларида ёш.

Миллатни кўтаргай баъзан бир асар,
Озод мамлакатнинг осмонидир бу.
Адабиёт нима десалар агар —
Абдулла Қаҳҳорнинг виждонидир бу.

НУРОТАДА ШЕЪРИЯТ БАЙРАМИ

Нурота тоғ тизмаларининг сўлим ва хушҳаво дараларидан бири бўлмиш Накурт қишлоғида жойлашган 39-ўрта мактабда Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ шоири Абдулла Орипов, "Гулистон" журнали бош муҳаррири Азим Суюн билан бўлган учрашув катта шеърият байрамига айланиб кетди.

— Сизлар юртимизнинг энг гўзал, бетакрор гўшасида яшайсизлар, шу жойда туғилиб, вояга етмоқдасизлар, — деди Абдулла Орипов ўз сўзида. — Агар мендан юртимиз меҳмонлари мамлакатингизни кўрсатинг деса, бошқа жойлар қаторида шу ерни ҳам кўрсатган бўлар эдим. Мана бу пурвиқор тоғларни, мусаффо булоқларни, минг дардга даво гиёҳларни кўрсатган бўлар эдим. Энг аввало, мана, кўринглар, ўзбегимнинг, миллатнинг келажаги шулар деб, сиз азиз фарзандларимни кўрсатган бўлар эдим.

Бугун дунёнинг кўп жойларида Ўзбекистонни ҳавас қилиб туришибди. Тинч-тотув ҳаётимизни, меҳр-оқибатимизни, ҳурмат-эҳтиромимизни ҳавас қилишмоқда. Яқинда Руслан Чагаев бокс бўйича жаҳон чемпиони бўлди. Биз уни Тошкент аэропортида тантанали равишда кутиб олдик. Бутун мамлакат ҳамюртимизнинг афсонавий жасоратидан мамнун бўлди. Мустақил Ватанимиз шаънини улуғлаётган бундай йигит-қизлар жуда ҳам кўп. Ишончим комилки, вақти-соати келиб сизларнинг орангиздан ҳам Рустам Қосимжонов, Руслан Чагаев, Абдулла Тангриев каби жаҳон чемпионлари етишиб чиқади. Бунинг учун эса шу мўътабар жойлардан етишиб чиққан боболарингиз изидан бориб, илм, ҳунар чўққиларини қунт билан эгаллашингиз лозим бўлади. Муҳтарам Юртбошимиз ҳар бирингизни азиз фарзандим дейди, сизлар билан ғурурланади. Қаранг, мамлакатимизда амалга оширилаётган жамики бунёдкорлик ишларининг ҳаммаси сиз — ёшлар учун. Бу ғамхўрликнинг қадрига етмоқ керак.

Боланинг шу сўлим гўшада ўтган ҳамқишлоғингиз, таниқли шоир Азим Суюн ҳақида ҳам икки оғиз гапирмоқчиман. У Ватанининг чинакам куйчиси бўлиб эл-юртга танилди. Азим Суюн мана шу тоғларни, унда ўсаётган гиёҳларни, шу жойнинг қоракўз одамларини меҳр билан куйлайди. Унинг "Ватан фасллари" китоби Давлат мукофотига бежиз тавсия этилгани йўқ. Яна бир шогирдим — истеъдодли шоир Саъдулла Ҳакимнинг болалиги ҳам шу яқин-атрофдаги қишлоқда ўтган. Бугун у шеъриятимизнинг таниқли намояндаларидан бири. Бинобарин, сизлар ҳам шу шоир акаларингиздай, Ватанингиз ҳар қарич тупроғи, ҳар бир гиёҳи ўз қорачиғидай авайлаб-асрашингиз, бойликларига бойлик қўшишингиз лозим бўлади.

Учрашувда шоирлар Азим Суюн, Турсун Али янги ёзган шеърларидан намуналар ўқиб бердилар. Мактаб ўқувчилари Моҳира Мўминова, Марҳабо Ҳакимова, Элмира Бурхонова ва бошқалар Абдулла Орипов шеърларини ёддан ўқиб, меҳмонларни хушнуд этишди.

— Мен болаларга қирқ йилдан бери географиядан сабоқ бераман, — деди кекса ўқитувчи Тошбўри Эргашев. — Абдулла Орипов шеъриятини мустақил мамлакатимизнинг харитаси дейиш мумкин. Шу сабабли дарсларимда устоз шоиримизнинг ҳароратли мисраларидан кенг фойдаланаман.

Мактаб директори Убайдулла Аҳмедов бу жойларга бу кун оқин Эргаш Жуманбулбул ўғлининг қайноқ нафаси етганлигини эслатиб ўтди. Самарқанд вилоят халқ таълими бошқармаси бошлиғи Маҳмуд Бобоёров эса мактабга компютер йиғинини ваъда қилди.

Ўз мухбиримиз.

ТАЛАБАЛАР ҲУЗУРИДА

Алишер Навоий номидаги Самарқанд Давлат университетида "Самарқанд шаҳрининг 2750 йиллиги ва ижодий жараён" мавзуида адабий-бадиий кеча бўлиб ўтди.

Соҳибқирон Амир Темур бобомиз салтанатининг пойтахти бўлмиш, не-не улуғ ва шариф зотлар интилиб яшаган, мавлоно Абдурахмон Жомий ва буюк мутафаккир шоир ҳазрат Алишер Навоийдек улуғлар зиёрат қилган, тарихи ҳам, мадинияти ҳам жаҳон тамаддуни билан бўйлаша оладиган қадимий ва навқирон Самарқанднинг тарихи ва бугунги куни шубҳасиз, иҷод аҳли учун гоят муҳимдир. Дунё аҳли назарини ўзига тортган, истиқлолимиз шарофати, Юртбошимиз раҳнамолигида янада ўзгача чирой касб этиб бораётган шаҳар ҳамда шоирлар меҳнаткашларининг мустақиллигимизни мустаҳкамлаш йўлидаги фидокорона меҳнатлари, ёш авлоднинг бугунги ўй-хаёллари, кечинмалари қаламкашларнинг диққат марказида турмоғи керак.

Бу мавзуда шеърлар, достонлар, ҳикоя ва қиссалар ёзилмоқда. Айни пайтда адабиёт замон билан ҳамиша ҳамнафас ва ҳамқадам бўлмоғи, ижодкорлар замон талабига жавоб бера оладиган залворли асарлар яратмоқлари лозим бўлади. Юртнинг энг гўзал шавкатини кўтарадиган, элнинг ғурурини бор бўйи-басти билан кўрсата оладиган, ёшларнинг қалбини тарбиялайдиган салмоқли асарларга эҳтиёж ҳамон долзарблигича турибди.

Тадбирда ёш истеъдодларга кўрсатилаётган ғамхўрлик, ёш ижодкорларнинг Зомин, Ақчақул республика семинар-кенгашлари доирасида олиб борилаётган ишлар, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида ўтаётган янги асарларнинг муҳокамалари, бу борадаги режалар ҳақида гапирилди. Самарқанд шаҳрининг муборак санаси муносабати билан ўтказилаётган танловлар, тайёрланаётган назмий гулдасталар, китоб ва рисолалар ҳақида ҳам

САМАРҚАНД — 2750

атрофлича фикр алмашилди. Чунончи, "Шарқ юлдузи" журналининг навбатдаги сонларидан бири тўлалигича Самарқанд тарихи ва адабиётига бағишланади.

Ўзбекистон халқ шоирлари Сирожиддин Саййид ва Маҳмуд Тоировнинг СамДУ талабалари билан учрашувлари жонли мулоқот, шеърият байрамига айланди.

Университет ректори, профессор Темур Ширинов, мумтоз адабиёт билимдони, филология фанлари доктори, профессор Муслиҳиддин Муҳиддинов ва бошқа устозларнинг чиқишларида олам сайқали мақомини олган қадим Самарқанд тарихи ва адабиёти, мустақиллик туфайли ёшларга яратилган улкан имкониятлар, университет адабий муҳити, хусусан, "Шалола" шеърият тўгараги фаолияти ҳақида сўз юритилди. Адабиёт намояндаларининг ёшлар билан бундай юзма-юз мулоқотларининг беқиёс аҳамияти алоҳида таъкидланди.

Учрашувда Самарқанд вилоят ҳокимининг вазифасини бажарувчи А.Баҳромов иштирок этди.

Ўз ахборотимиз.

ҚЎҚОНДА ЗАЙТУН ГУЛЛАДИ

Ёдингизда бўлса, газетамизнинг ўтган йилги сонларидан бирида мамлакатимизнинг жанубий вилоятлари, хусусан Бойсун ва Жарқўрғон туманларида тажриба тариқасида зайтун кўчатлари ўстириш бошланганлиги, кўчатлар бир текис ривожланаётганлигини хабар қилган эдик.

Олимларнинг таъкидлашича, зайтун жуда узоқ умр кўради. Баъзи Шарқ мамлакатларида экилганига камида икки минг йил бўлган дарахтлар бор. Кўринишидан жийда дарахтини эслатади, танасининг пастки қисмидан бошлаб шохлайди, кеч кузда мевалари пишиб етилади. Бу ўсимлик деярли жой танламайди. Унумдорлиги паст, тошлоқ, суви кам ерда ҳам ўсиши мумкин. Совуққа чидамли. Бир туппидан мевага кирган дарахтдан йилига 40 килограммгача ҳосил териб олиш мумкин. Шу ҳосилдан 50-55 фоиз қимматбаҳо ёғ олинади.

Фарғона вилояти, Учкўприк туманида фаолият олиб бораётган "Меҳригиё" кичик корхонаси мириишкорлари, мана ўн беш йилдирки, тадбиркорлик борасида диққатга сазовор ишларни амалга ошириб келмоқдалар. Мазкур тадбиркорларнинг Президентимиз совринини қўлга киритиш учун ўтказиб келинаётган "Ташаббус" танловида қатнашиб, вилоятда тўрт марта биринчи, республикада икки марта иккинчи ўринни эгаллади. Бу ерда етиштирилаётган шифобахш доривор ўсимликлар маҳсулотлари мамлакатимиздан ташқарида ҳам мижозларга яхши маълум. "Меҳригиё"чилар айни кунларда Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Фан ва технологиялар марказининг Фарғона водийси шароитида биологик актив модда қуллаб, "Амарант" доривор ўсимлигини ўстиришнинг янги агротехнологиясини такомиллаштириш бўйича Давлат гранти асосида илмий-амалий иш олиб бормоқдалар.

Корхона деҳқонлари, шунингдек, мутахассис олимлар билан ҳамкорликда ўз боғларида зайтун ўсимлигини етиштиришга ҳам аҳд қилдилар. Куни кеча, ушбу корхонадаги боғда, кўчатлар гулга кирганига гувоҳ бўлдик.

"Меҳригиё" корхонаси фаолияти тўғрисидаги мақоламизни газетамизнинг келгуси сонларидан бирида ўқийсиз.

Адиб ва жамият

ЖАННАТНИ ЎЗИНГДАН ҚИДИР

— Суриштирмасдан еяверсинлар, устоз. Ҳисори қўйлар қаерда урчимасин, "ҳисори" дейилаверганидек, бодринг борки, барининг таги Олтиариқдан.

— Унвонинг меникидан анча паст бўптуриб, бошимни айлантирма. Тошкентда туғилган чукча, барибир, тошкентлик...

Илгаритдан одат шу — даврага ширин кайфият бахш этиш учун Саид Аҳмад домла гапни доимо қувноқ оҳангларда бошлайди. Бу гал ҳам шундай бўлди. Гурунг Азиз Абдураззоқнинг сигарет сўраш тактикалари-ю, Толиб Йўлдошнинг хотиндан пул яшириш усуллари борасидаги мутойибаларила бошланган эса-да, сўнг мавзу аста-секин жиддийлашиб, табиати жиззакиликдан йироқ бўлган Асқад Мухторнинг ҳаддан ташқари зиёлилиги унинг ғанимларига қандай қўл келгани-ю, Абдулла Қаҳҳор вафот этган отасига жаноза ўқитишга замона зайлидан чўчиброқ турган дамда Ғафур Ғуломнинг "Чол ўзига жаноза ўқитишни васият қилган, ўғил васиятни бажаришга мажбур", дея керакли гапни топа олиши азадорнинг жонига нечоғли ора киргани кабилар олис ўтмиш қаъридан юзага бирбир қалқиб чиқаверди.

Нодирахон: "Шерик билан есалар, дадамнинг иштаҳалари очилади", деб иккита товоқчада палов олиб кирди. Гоҳ қошиқ шириқлайди, гоҳ суҳбат давом этади. Пайров энди турли асарларнинг турлича тақдирига — қанчалар шишириб мақталмасин, бирининг умри капалакникидек қисқа бўлгани, бирининг чоп этилиши қийин кечиб, аччиқ-чучук танқидларга учраса ҳам, китобхонлар дилидан мустаҳкам жой эгаллай олганига кўчади. Гап Шуҳрат оғанинг "Жаннат қидирганлар" романи устида йўрғалай бошлагач, суҳбат узоқроққа чўзилиб, домла китобдаги у-бу лавҳаларни худди яқиндагина ўқиб чиққандек тиниқ эслай бошлайди. Хаёли асар ёзилган даврлар узра чарх уришга тушади.

Бир замонлар эдики, роман ёзиш айрим адиблар орасида пойгага айланганди, сендан менинг нимам кам, дея баҳслашаётгандек мукофотбоп мавзуни пойдевор қилволишиб, устига шоша-пиша "уй қуришаверарди". Шуҳрат бундайлардан эмасди. Ёзаётганида асарининг кимларгадир ёқиш-ёқмаслигини ўйлаб ўтирмасди, оддий халқнинг мусибатларига шерик бўлишга тиришарди. Бу жуда оғир йўллигини билиб туриб, шу йўлдан борганлар тоифасидан эди у.

— Бу оламда буткул мукаммал нарсани топиш мушкул, — дея танқидларни суҳбатнинг олдинроғига кўчиради Саид Аҳмад домла. — "Жаннат қидирганлар"да ҳам ўзига яраша камчиликлар бор. Менимча, ўзбекнинг мақол-маталлари керагидан кўпроқ ишлатилган. Баъзи жойларда узуқ-юлуқлик сезилиб туради. Балки, бу муҳокамалардан кейин асарнинг замон қолипига сиғмайдиган талай қисми қисқартиб ташлангани туфайлидир. Аммо булар ширин олманинг пўчоғидаги чанг-чунгларига ўхшаган нарсалар холос...

Домла овқатни чайнаётиб, бир нуқтага тикилганича ўйини жамлайди. Роман битилган маҳалларда миллатимизнинг шонли ўтмиши, бой маданий мероси ҳақида мақтаниш уёқда турсин, ҳатто "Мен — ўзбекман!" — деган сўз ғурурланиброқ айтилса ҳам, дарров урди-сурдига йўлиқарди. Шуҳрат шундай муҳитда яшаб туриб, гоҳ асардаги салбий қаҳрамонлар, гоҳ чет эллик сиёсатдонлар тилидан бўлса-да, катта-катта гапларни, ўткир-ўткир фикрларни очиқ-ойдин баён эта олди. Ўзимизда саводсиз қароқчига чиқариб қўйилган Амир Темурнинг аслида ўта улуғ зот эканлиги, халқимизнинг бебаҳо маданий мероси, жумладан Самарқанддаги ноёб тарихий обидалар кўр-кўрона оёқости қилинаётгани, босқинчилар маҳаллий элатнинг "бўйнига занглаган занжир осиб қўйиб, маржон демоқчи" бўлаётгани, қарам мамлакатда жорий этилган цензура қанчалар безантириб кўрсатилмасин, барибир фақат мустабидлар манфаати учун хизмат қилишлиги кабилар тўғрисида ёзишга ўшанда камдан-кам адибнинг юраги дов берарди.

Куни замбарак судраб келганларга қолган чорасиз ўзбекнинг бор кўргуликларини муаллиф кенг кўламда тасвирлайди, аҳволга дам мамлакат ичкарисидан, дам хориждан нигоҳ ташлайди. Қай нуқтадан кузатилмасин, миллатимиз фожиасининг асосий сабаби миллий давлатчилигимизнинг қўлдан бой берилгани эканлиги шуурларга чуқурроқ сингиб боради. Эрки қўлида турган юртда улғайиб, ота-боболардан қолган гўзал урф-одатлар, юксак ахлоқий анъаналар руҳида тарбия кўрган бўлсайди, эл-юртига кўпдан-кўп наф келтириши мумкин бўлган уч нафар иқтидорли шахс — Саидакбар ҳожи, Аъзам ва Умматали образлари асарнинг асосий ўзагидир. Барча воқеалар шуларнинг тақдирига келиб туташаверади.

Беҳад уддабурон тижоратчи, тақводор мусулмон, оиласининг мустаҳкам таянчи бўлган Саидакбар ҳожи ҳокимият қизилларнинг қўлига ўтган дастлабки даврлардаёқ чет элга қочади. Истеъдодли муҳандис Аъзам ўз юртида қадрига етишмаётгандан, арзимаган маош эвазига қаёқдаги чаласавод кимсаларга малай бўлиб юрганидан ўпкаланиб, саёҳатга борган чоғида хориждагилардан сиёсий бошпана сўрайди. Ишнинг кўзини билган, касбининг ўта фидойиси бўлган агроном Умматали ўз юртида яшаб турган эса-да, Саидакбар ҳожининг яна қайтамиз деганига ишониб, хўжасини чет элга кузатиб кетган қочқин қаролнинг ўғли сифатида тазйиққа учрайверади.

Синчиклаб кузатилса, китоб қаҳрамонларининг тақдири кишандаги миллатимизнинг қисмати аянчли аҳволда эканлигига очиқ ишорадир. Саидакбар ҳожи қанчалар давлатманд бўлмасин, бегона ўлканинг ўзгача хулқ-атворли кимсалари орасида тўзим тополмайди, ўзининг ва ёруғ оламдаги бирдан-бир юпанчига айланиб қолган фарзандларининг ҳаёти ачинарли тарзда якунланади. Советлар тузумининг хориждаги мухолифлари йўриғида кун кечира бошлаган Аъзам ғоявий курашлар саҳнасида митти қўғирчоққа, сиёсий найранглар жанггоҳида қурбонликка айланади. Ишхонасидаги тазйиқлар, оиласидаги ғалвалардан безиб, шаҳардан энг чекка қишлоққа бош олиб кетган бўлса-да, ҳануз "халқ душманининг ўғли" деган надоматдан қутулолмай яшаётган Умматалининг эртанги тақдири асарда номаълумлигича қолиб кетади.

— Бу китобни кавласанг чуқур маънолар кўп, — дея салмоқланиб чой хўплайди Саид Аҳмад домла. — Шароит тақозосига кўра тил учида айтилган айрим "замонабоп сўзлар"ни олиб ташлаб, баъзи ибораларга изоҳ бериб, кўпни кўрган адабиётшунослардан бирининг роман заминида ётган миллий озодликка ташналик туйғуларини очиб берувчи сўзбошиси билан чоп этилса, "Жаннат қидирганлар" ҳозирги ёшлар учун ҳам катта сабоқ бўларли китоб.

Сабоқ бўларлиси шундаки, Саидакбар ҳожидек қанча мол-дунё топма, рўзғорингни нечоғли бикир қилма, юртингни ўз оилангдек фаровон, миллатингни ўз фарзандингдек маърифатли этиш йўлида билим ва бойлигингни аямасликка одатланмас экансан, кунинг бир кунмас бир куни ёт зўравонларга қолади, топганинг на ўзингга буюради, на болангга. Иқтидорингга лойиқ қадр-қиммат изласанг, Аъзамга ўхшаб уни четдан ахтарма. Умматали бўлиб, ҳар қандай уқубатларга чида, яхши кунлар келмоғидан умид қил, орзуларинг ушалиши учун жон-жаҳдинг билан кураш. Агар бу дунёда жаннат яратиш мумкин бўлса, уни ўз юртингда ярат, бировларники барибир татимайди. Жаннат — ичингда, адолатга дахлдорлигингда, имон ва эътиқодингда.

Суҳбат қизиб бораверади. Саид Аҳмад домла романнинг гоҳ у, гоҳ бу жойини эслайди. Мени янги-янги сирлардан воқиф этишга тиришади:

— Эсингда бўлса, китобда Зайтуний деган араб муҳаррир бор. Мамлакатини босиб олган французларга қарши тиш-тирноғи билан курашиб юрган бу одам, бир куни Парижда бирга ўқиган француз дўстларини соғиниб эслайди. Кишини ўйлантириб қўядиган ҳолат-а? Шуҳратнинг ўзи ҳам шу Зайтунийдек кенг фикрли инсон эди — оддий рус халқига нисбатан кўнглида кеки борлигини сира пайқамаганман. Рус маданиятини жуда ҳурмат қиларди, рус классикасини севиб ўқирди, гўзал-гўзал таржималари бор. Фақат чор Россияси келтирган мустабид тузумнигина ёмон кўрарди, ўз халқининг ҳақ-ҳуқуқи учун курашиб чарчамасди. Айниқса, ошкора айтиш мумкин бўлмаган гапларни гоҳ шаъмадор қилиб, гоҳ ниқоблаб айтишнинг устаси эди.

Домланинг охирги сўзларини эшитиб, бир воқеа эсимга тушади. Тошкентга келиб, нашриётда энди иш бошлаган пайтларим эди. Бўлим мудиримиз (у зотни Худо раҳмат қилган бўлсин) мени муҳаррир сифатида тузукроқ пишитиб қўйгиси келдими, қўлёзмаларни кўраётганда баъзи "қитмирона гаплар"га жуда ҳушёр бўлмоғим лозимлигини тайинлаб, шахсан ўзи қайси асарлардаги қандай қалтис жумлаларни вақтида аниқлашга муваффақ бўлгани ҳақида мисоллар келтиришга тутинди. Жумладан, Шуҳрат оғанинг бир асаридаги (асарнинг номи ҳозир ёдимда йўқ) қаҳрамон ҳаётда устма-уст ноҳақликларга учраб, бу чиркин дунёга келган кунини назарда тутган ҳолда: "25 октябрнинг падарига минг лаънат!" — деб сўкинар экан. Бу жумла ноширга негадир тўмтоқ туюлаверибди. Узоқ ўйланиб, охири кўнгли хижил бўлганининг сабабини топибди — одатда 7 ноябрда байрам қилинадиган "Қизил инқилоб куни" русумдан чиқиб кетган эски тақвим бўйича 25 октябрга тўғри келар экан. Ўшанда санани ношир шунчаки ўзгартиб қўйганми ёки жумла бутунлай олиб ташланганми, бунисини билмадим-у, аслида Шуҳрат оға шу тўрт оғизгина сўзни ниқоблаб ишлатиш учун атайлаб асар ёзган бўлиши эҳтимолдан ҳоли эмаслигини ўйласа, кишининг ичи ачишади.

Шуларни мулоҳазалар эканман, Саид Аҳмад домла суҳбат орасида: "Шуҳрат — оиласининг эркаги эди. Шунга ўхшаб, адабиётдаям эркакча ишлар қиларди", деганига бир қўшимча киритгим келади — у зот ўз юртининг ҳам эркаги эди. Ҳамиятли эркаклари бор юртнинг эса тизгинидан ушлаб туриш қийин. Мард халқининг, асов ўғлонларининг иродаси билан қайта озодликка эришган Ўзбекистонимиз ана шу ҳақиқатнинг ёрқин тимсолидир. Шуҳрат оғанинг улкан бахти шундаки, энтикиб-энтикиб орзулаган кунларини ўз кўзи билан кўра олди, бу оламни армонлари ушалган ҳолда тарк этди.

Созандалар бирон эзгин куйни ижро этса, кетидан шўхроғини чалиб қўйишади. Буни "совутма" дейдилар. Анчага чўзилган жиддий суҳбатимиз якунида Саид Аҳмад домла ҳам ўзига хос "совутма" қилиб, мени ҳазил гап билан кузатиб қолди:

— Ҳў, укам! Бодрингдан қарзимни уздим деб, туруп пишиғигача йўқ бўпкетмагин...

Киши умри давомида юзлаб хонадонларнинг тузини тотади, ҳар бири ҳақида турлича тасаввур ҳосил қилади. Саид Аҳмад домла хонадонининг эътиборли томони — қачон келманг, қалбингизга зиёдек қуюлувчи ҳикматли-ҳикматли сўзларни эшитасиз. Бу гал устозга қўшилиб, бир маҳаллар зўр қизиқиш билан ўқиган китобимнинг тубига янада чуқурроқ шўнғидим, "Жаннат қидирганлар"нинг ўзгача-ўзгача қирраларини кашф этдим, гўё Шуҳрат оғанинг ўз оғзидан нодир бир ўгит эшитгандек бўлдим: "Жаннатни ўзингдан қидир!"

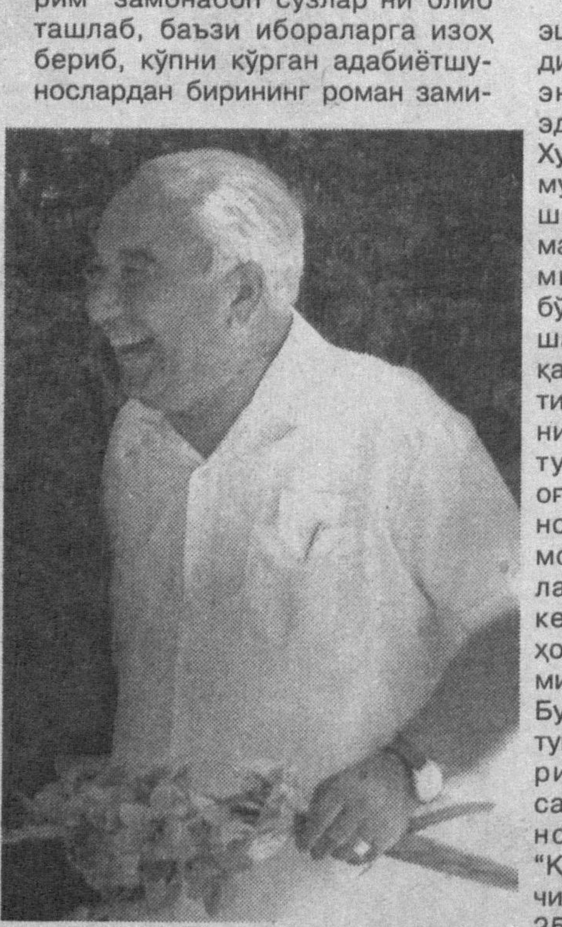

Анвар ОБИДЖОН,
Ўзбекистон халқ шоири

ЕР ЭГАСИ

Бу йил баҳор серёғин келди. Томчилаб эмас, қамчилаб, деганларидай, бир-икки шунақа қуйдики, Дўрмоннинг кўмилиб кетган эски ариқлари ўрнидан ҳам камида бир тегирмон сув ўтди. Чор-атроф анчадан буён бу қадар серфайз бўлмаган эди. Эрта азонда боғ айланиб, ўт-ўланлар ҳидига тўлган мусаффо ҳаводан тўйиб-тўйиб нафас олишга не етсин.

Катта йўлдан қайрилишдаги экин майдонига эрта баҳорда боғбонлар мевали кўчат экишган эди, бир ҳафта-ўн кун ўтмай қийғос барг ёзиб, кўрган кишининг ҳавасини келтирадиган бўлди. Ҳар куни шу ердан ўтар эканман, неча йиллардан бери бир нима экилмай, ўз ҳолига ташлаб қўйилган қаровсиз, қўни-қўшнилар турли чиқиндилар билан тўлдириб ташлаган, кексаларнинг таъбири билан айтганда, умри бекорга ўтаётган пўрсилдоқ ерларга ачиниб кетаман. Бундоқ унумдор замин яна қаерда бор — таёқ суқсанг, уруғ ташласанг дастурхонингга ризқ, омборингга барака, уй қурсанг тўсин бўлиб турса-я... Эҳ, танбаллигимиз ҳам бор бўлсинда. Аммо ҳар қандай тепса тебранмас ҳам худо кўнглига солиб, бир жойга бир туп ниҳол қадаса, парвариш қилса, вақти келиб мевасидан баҳраманд бўлса ёинки соясида бир зум нафасини ростласа — бўлди, уни энди ҳеч нима тўхтатиб туролмайди.

Яқинда хизмат сафари билан Қашқадарёнинг Ғузор туманида бўлиб, неча минг йиллар давомида қақраб-қақшаб ётган тошлоқ ерда яратиб қўйилган файзли боғ, шовуллаб ўсаётган, мева тугаётган ниҳолларни ҳайрат билан томоша қилаётганимда кўнглимдан шу мулоҳазалар ўтди. Одамнинг қўли гул. Яратаман деса, тош устида ҳам инсон эҳтиёжига ярагулик бир нима ундиради. Қарши — Деҳқонобод йўлидан ўтган киши тадбиркор Ғайрат ҳожи Пўлатовнинг бу боғига, албатта, кўзи тушади, ҳавас қилади.

Ўзим кўриб турибман, бу даштти биёбонни ер қилиш, ниҳол кўкартириш учун озмунча меҳнат сарфланмаган. Боғнинг кунчиқар томонида миттигина Қоракамар қишлоғи кўзга ташланади. Не ажабки, бирор туп дарахт экилмаган. Ғайрат ҳожининг айтишича, шу тақиртепада иш бошлаганида, қоракамарликлар, бу ер боғ бўлса чорва йўлимиз тўсилиб қолади, деб бироз қаршилик ҳам қилишган экан. Баъзилар эса шу жойда мевали дарахт ўсишига мутлақо ишонишмаган. Мана энди, ўтган ёзда Фарғонанинг Қува туманидан келган меҳмонлар дастурхонга қўйилган ҳар биттаси ярим кило тош босадиган шафтолиларни кўриб, бу мева айни шу ерда пишганига ишонгилари келмабди.

— Бир ишни бошласам, аввалига обдон ҳисоб-китоб қиламан, — дейди суҳбатдошим. — Ёшликдан суягим меҳнатда қотган. Отам раҳматли "Болам, меҳнатдан қочма, ўқи, илмли одамнинг қозони қайнамай қолмайди", дегучи эди. Самарқанд қишлоқ хўжалиги институтини битирдим. Отам савдода ишлаган эдилар, мен ҳам дастлаб шу йўлни тутдим. Савдонинг сири — аниқ ҳисоб-китобда. Бугун дуч келган одам ўзини савдога урмоқда. Аслида, савдогарлик — илм, бир жойдан нима харид қилиш ёки харид қилинган нарсани сотиш учун ҳам ўзига яраша малака, истеъдод, уқув керак. Жуда ёшлигимдан отамнинг ёнига кириб, чўтда кунлик даромаду буромадни ҳисоблаб берардим. Етмишинчи йиллари туманда бозор қуриш зарур бўлиб қолди. Вилоят раҳбарининг йўл-йўриқларига таяниб, бу ишни тўққиз ой деганда якунладик. Кейин жун заводини йўлга қўйдик. Ишимиз бинойидек ривожланиб бораётганди. Эҳ, дунё деганлари, шоир айтганидек, англаб бўлмас сир экан, ака. Ишинг юришса ҳам, юришмаса ҳам кимнингдир пешонаси тиришиб кетаркан. Бир жойни энди тузатиб, обод қилганингда, кимнингдир кўнгли шу жойни тусаб қоларкан-да.

Бир куни туман раҳбари ҳузурига чақириб, савдо ташкилотларидан бирига бир миллион сўм ўтказиб беришимни сўради. Сўради эмас, топшириқ қилди. Ўйлаб кўрсам, шунча пулни ўтказишга ҳеч бир асос йўқ. Эртага миллион эмас, бир сўм учун ҳам жавоб беришга тўғри келади. Ўйлаб туриб, "Ака, бу ишни бажара олмайман", дедим. Шу эътирозим сабаб орамизга ола мушук оралади, совуқчилик тушди. Ишларим чаппасидан кетди. Бошқа бир гал уйимга ўт илашди. Топган-тутганим кўз ўнгимда куйиб кул бўлди. Қийин кунларга қолдим, аммо отамнинг насиҳатларига амал қилдим — қўлимни кир ишларга урмадим. Мана, кўриб турибсиз, ёмон бўлганим йўқ. Йўлнинг бу томонига қаранг, бульдозерда сурдириб, ер очдим. Тошини тердик. Мана бу кўчатлар ҳадемай мевага киради. Соғ-омон бўлсак, яна кенгайтирамиз...

Тадбиркор одам қайси томондан қандай шамол эсаётганини бошқаларга нисбатан бир зум бўлсин, аввал сезади. Ўйчи ўйини ўйлагунича, таваккалчи ишини битирибди деганларидек, тўқсонинчи йилларнинг бошларидаёқ, давлатимиз раҳбарининг деҳқонга ер бериш тўғрисидаги фармони эълон қилиниши билан, қўлидан иш келадиган одамлар ҳаракатга тушиб қолдилар. Чунки бу фармон мустақил давлат тарихида тамомила янги саҳифа очилаётгани, бундан буён ер билан тиллашган одам ўз меҳнати самарасидан баҳраманд бўлишга ҳақли эканлиги далолати эди. Аммо буни тушунганлар ҳам, тушунмаганлар ҳам бўлди. Бугун бутун мамлакатда кенг қулоч ёзаётган фермерлик ҳаракати осонликча йўлга қўйилгани йўқ. Ўтган йиллар ичида деҳқонга муносабат, ерга эгалик масаласида бир неча йўналишлар синовдан ўтди ва фермерлик ҳаракати туфайлигина ер чинакамига ўз эгасини топди.

Ғайрат Пўлатов раҳбарлик қилаётган "Шоймардон бобо Пўлат ўғли" фермер хўжалиги фаолияти билан чуқур танишдим. Боғларнигина эмас, пахта ва ғалла майдонларини эринмай бориб кўрдим, деҳқонлар билан суҳбатлашдим. Панжи Бобожонов пахта илмини чуқур ўзлаштирган йигит экан. Авваллари ҳосилдорлик 10 — 12 центнердан ошмаган ерлар бугун гектарига 50 — 54 центнердан пахта бермоқда. Бу йил жами 800 тонналик хирмонни мўлжаллаб туришибди. Хўжаликнинг 60 аъзоси худди ўз уйида, ўз томорқасида, чорбоғида меҳнат қилаётгандай.

Ғайрат ҳожи билан дала кезар эканмиз, бир нарсага эътибор бердим. Экин майдонлари ҳавас қилса арзигудек даражада текисланган, ариқ-зовурлар тозаланган. Қаровсиз қолган бир қарич ҳам жой йўқ. Бунга қўшимча, йўл ёқаларига мевали, манзарали дарахтлар экилган. Катта ариқ устидаги торгина кўприкдан ўтар эканмиз, қизиқ бир манзарага кўзим тушди. Уйлардан бирининг томорқасига экилган буғдой шу қадар чиройли ўсганки, қараб кўзингиз қувонади. Сал нарига ўтсангиз, бошқа бир фермер хўжалигининг экин майдонлари бошланади. Афсуски, у жойда буғдой туплари яккам-дуккам ўсган, бунинг устига бутун майдонни ёввойи ўт босган.

— Сиз ҳавас қилган томорқа ҳам, мана бу қаровсиз далалар ҳам бир фермерга қарашли, — дейди Ғайрат ҳожи. — Далага ҳам томорқага қарагандек қарашганида бундоқ бўлмасди...

Хўжалик бош қўрғонига яқинлашамиз. Ҳамма ўз иши билан банд. Ғўзага ишлов бериш техникаси ҳозирданоқ шай қилиб қўйилган. Икки қаватли замонавий бинода маданий ҳордиқ чиқариш учун деярли барча имкониятлар мавжуд. Шу ернинг ўзида 200 бошга мўлжалланган қўйхона, молхона, емхона қурилмоқда. Сал нарироқда навқирон боғ кўзга ташланади.

— Ниятларим кўп, — дейди суҳбатдошим ён дафтаримга баъзи рақамларни ёзиб олаётганимни кўриб. — Қаранг, Деҳқонободга поезд келаяпти. Тоғлар орасидан, баланд жарликлар устидан ўтиб келаяпти. қурилаётган иншоотларни кўрсангиз эди. Бу энди ҳақиқий мўъжиза. Поезд йўлининг ҳар икки томони обод бўлиши керак, аҳолига маиший хизмат кўрсатишни яхшилашимиз зарур. Вилоят ҳокимининг ташаббуси билан туманларни ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш бўйича уч йиллик дастур тузилган. Уни амалга ошириш комиссиясининг аъзосиман. Йўлларни таъмирлашимиз, туман аҳолисини тоза ичимлик сув билан таъминлаш муаммолари устида бош қотиришимизга тўғри келади. "Шўртан газ-кимё мажмуи", Шўртан нефт-газ шўъба корхонаси бу ишларга ҳомийлик қилмоқчи. Амударё суви Шўрак хўжлигигача келган, яна 30 километр масофага қувур ётқизилса бас, муаммо ҳал бўлади. Пачкамар сув омборида 30 миллион кубометр сув бор эди, бугун 70 миллиондан ошиб кетди. Яратган эгамнинг ўзи меҳрибонлик қилмоқда...

Туман ҳокими Шомурод Донаев билан катта йўл ёқасида учрашиб қолдик. Ҳаво бир очилиб, бир айниб турибди. Ҳоким қўл телефони орқали хўжаликларга тинимсиз боғланади:

— Бугун қанча экдинглар? Сеялкаларнинг ҳаммаси ҳам ишлаяптими? Вақт ғанимат, тўхтаманглар, ишни икки-уч сменада ташкил қилинглар. Ўзим бориб кўраман...

Вилоятда бугун кўпгина фермер хўжаликлари иқтисодий жиҳатдан анча бақувват бўлиб олишди. Бели бақувватнинг гапи ҳам, режаси ҳам бутун бўлади, саховатпешалик қилади. Ғайрат ҳожи бошлиқ хўжалик аъзолари 50 та кам таъминланган оилага моддий ёрдам кўрсатишга аҳд қилишган. Туман тиббий тез ёрдам кўрсатиш биносини таъмирлашнинг ўзига 10 миллион сўм ажратишди. Бундан ташқари улар турли спорт, маданий-маърифий тадбирларни ҳам қўллаб келишмоқда.

Суҳбатимиз охирида Ғайрат ҳожини яна саволга тутаман. Кўнглида яна нима режалар борлигига қизиқаман. У ниятимни сезгандай, вазмин гап бошлайди:

— Ишлайдиган замон келдида. Яна боғ яратгум бор. Қаранг, бўш жойлар қанча, озгина қунт қилинса, меҳрингизни берсангиз бас, ер сизни қуруқ қўймайди. Фарғонада дўстларим кўп. Мевали кўчатларни ўша ёқдан олиб келганман. Қувалик, олтиариқлик тадбиркорларнинг тажрибаларини ўрганганман. Мана энди, ўзимизда ҳам бошқа вилоятлар ҳавас қилса арзигулик ишлар бўлмоқда. Буларнинг ҳаммаси биз учун яратилган имкониятдан. Президентимиз Конституция кунида сўзлаган нутқида мамлакатимизнинг бир неча саховатли тадбиркорлари номларини, савобли ишларини тилга олди. Уларнинг қаторида мен ҳам муборак Ҳаж зиёратига бориб келдим. Шу ёшда шундай улуғ мартабага эришаман деб сира ўйламаган эдим. Камтарлик эмас, қилган ишларимдан ҳали ўзимнинг кўнглим тўлгани йўқ. Имконият жуда катта. Худо умримни берса, ишлаб чарчамайман...

Темир йўл ёқасида узоқ суҳбатлашамиз. Олис мозийнинг не-не суронли воқеаларига шоҳид бу кенгликларга омад нури янгидан ёғилаётгандай, янги темир йўл бепоён мамлакатимизнинг бу кўҳна сарҳадларига янгича турмуш тарзи, янги тафаккур, янги бахт ва омад ҳам олиб келаётгандай, инсон меҳри билан яратилган боғлар эса майин шабадада оҳиста чайқалиб, ризқ-рўз яратаётган бободеҳқонга таъзим қилаётгандай бўлади...

Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

ШИФОКОР БАХТИ

Бу гапни кўпчилик билади — шифокор ҳузурида бўлган ҳар қандай бемор ўзини бироз бўлса-да енгил ҳис этиши, саломатлиги тикланишига ишониши керак. Бу талаб инсон саломатлигини сақлаш йўлида меҳнат қилаётган фидойи кишилар зиммасига яна бир масъулият юклайди. Улар касбларининг моҳир усталари бўлиш билан бирга, ширин сўзли, очиқ чеҳрали, ҳар қандай ҳолатда ҳам кўнгилга малҳам ва таскин бера оладиган, энг муҳими беморни ишонтира оладиган руҳшунос ҳам бўлишлари керак. Саломатлиги аввало ўзига, ишончига боғлиқ эканлигини ҳис этган бемор тузала бошлайди.

Таниқли врач ва олим, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган соғлиқни сақлаш ходими Муродин Қодиров, шубҳасиз, ана шундай шифокорлардан бири. У киши узоқ йиллардан бери шифокор сифатида турли лавозимларда ишлаб, ўзининг юқори малакаси ва ташкилотчилик қобилиятини намоён этиб келмоқда. "Шифокор учун соғлиғи тикланган ҳар бир бемор катта бахт", дейди Муродин ака. Бугун қутлуғ ёшини нишонлаётган устоз шифокорга янги-янги муваффақиятлар тилаб қоламиз.

Ўзбекистон Бадиий академияси ва "Ҳунарманд" ижодий уюшмаси вилоят бўлимлари ҳамда Андижон вилоят адабиёт ва санъат музейи ҳамкорлигида "Тасвирий санъат" ҳафталиги ўтказилди. Ҳафталикдан кўзда тутилган асосий мақсад халқимизнинг, айниқса, ёшларнинг тасвирий санъатга қизиқишларини ошириш ва уларнинг маънавий дунёқарашини шакллантиришга

ТАСВИРИЙ САНЪАТ ҲАФТАЛИГИ

ҳисса қўшишдан иборат.

Тадбир давомида Тўрткўл нафис санъат лицейида, Андижон педагогика ва санъат коллежларида вилоятнинг моҳир мўйқалам соҳиблари билан қизиқарли учрашувлар бўлиб ўтди. Бу учрашувларда Н.Ҳолиқов, У.Болтабоев, М.Қозиев каби таниқли рассомлар иштирок этдилар. Ҳафталик кунларида ўқувчи ва талабаларнинг вилоят музейларига оммавий ташрифлари ҳам уюштирилди.

Н.ЖАЛОЛОВ

Тақдимотлар

"МЕН ҚАЙТИБ КЕЛАМАН"

Яқинда Ўзбекистон Миллий университети Маданият саройида Ўзбекистон халқ ёзувчиси Тоғай Мурод ҳақида замондошларининг хотиралари жамланган "Мен қайтиб келаман" китобининг тақдимоти бўлди. Тадбирда Ҳалима Худойбердиева, Хуршид Дўстмуҳаммад, Омон Мухтор, Йўлдош Эшбек, Чоршаъм Рўзиев каби адиблар, Умарали Норматов, Абдуғафур Расулов, Қозоқбой Йўлдошев, Ҳамидулла Болтабоев сингари адабиётшунослар, вилоятлардан ташриф буюрган меҳмонлар, китобга киритилган мақолалар муаллифлари ҳамда талабалар иштирок этди.

Қозоқбой Йўлдошев ёзувчининг асарлари ҳақида гапирар экан: "Тоғай Мурод "дала ўзбеги"нинг психологиясини, қамровини, микёсини адабиётга олиб кирди... У кимдир босиб ўтган йўлдан юрмади. Шунга қараб, Тоғай Мурод жуда ўктам, ичида бир ўктамлиги бор ёзувчилардан деб биламан", деди.

Тақдимот маросимида сўзга чиққан бошқа олиму адиблар ҳам ёзувчи ҳақидаги хотиралари билан ўртоқлашдилар.

Д.СУЛТОНОВА

Шоир Муҳаммад Исмоилнинг "Сизни севмай бўладими", "Баҳорнинг энг сўнгги лоласи", "Тазарру саодати", "Сиз ҳамон ўшасиз", "Саҳройи гуллар" каби тўпламлари адабиёт ихлосмандлари томонидан қизиқиш билан кутиб олинган. Унинг "Шарқ" нашриёт-матбаа акциядорлик компаниясида чоп этилган "Чиройлисан тенги йўқ" номли янги кито-

"ЧИРОЙЛИСАН ТЕНГИ ЙЎҚ"

би эса мухлисларига мактуб тарзида ёзилган. Ёзувчи ўз кечинмалари, кўнгил изтироблари, дарду ўйларини ўқувчи билан бевосита суҳбатлашаётгандай, ҳасратлашаётгандай самимий изҳор қилишга ҳаракат қилади. "Шарқ зиёкори" китоблар марказида ана шу янги китобнинг тақдимоти бўлиб ўтди.

Ўзбекистон халқ шоираси Ойдин Ҳожиева, Солиқ коллежи маърифат бўлими бошлиғи Дилором Дадабоева китобнинг номи ўзига хос танлангани ҳақида сўзладилар.

Ш.НУРМАТОВА

"ҲИДОЯТ" 2007, 4-сон

Журналларни варақлаганда...

Орамизда ота-онасидан ё устозларидан: "Мурувватли бўлгин, болам", деган насиҳатни эшитмаган киши топилмаса керак. Хўш, мурувват қандай хислат?

Бу ҳақда сиз "Ҳидоят"нинг янги сонида ўқийсиз. Журналда юртимиз пойтахти Тошкент Ислом маданиятининг пойтахти, деб эълон қилингани муносабати билан Аҳмад Ҳожибой ўғлининг "Беназир алломалар юрти", Ўктам Султоновнинг "XIX аср Тошкент мадрасалари" мақолалари эълон қилинган.

Фиқҳга оид Муҳаммад Шариф Жуманнинг "Савдони бекор қилиш ҳуқуқлари", Аҳмад Турсуннинг "Қатар давлати" мақолалари, Акмал Авазнинг "Тиб ҳукмлари" туркум суҳбатлари давоми "Ҳидоят"нинг янги сони мундарижасига алоҳида салмоқ бағишлаган.

"Абу Айййуб Ансорий (разийаллоху анҳу) Расулуллоҳдан (саллаллоҳу алайҳи ва саллам) 155 ҳадис ривоят қилган. У Пайғамбаримиздан (алайҳиссалом) эшитган ҳар бир ҳадисни ўзига шиор қилиб олар эди". Абдуллатиф Абдуллаев тайёрлаган саҳоба ҳаётидан мазмунли лавҳа ҳам журналнинг ушбу сонида эълон қилинган. "Ислом ва олам" рукнидаги хабарлар, мамлакат янгиликлари, дунёга машҳур масжидлар ҳақидаги маълумотлар, шоирлар Абдунаби Бойқўзиев, Рустам Турсунов, Абдуғаффор Қўзиев ва Соҳиб Қаронинг шеърлари, ёзувчи Эркин Маликнинг "Фарзандлар эҳсони" воқеий ҳикояси журнал мундарижасини бойитган.

Хол Муҳаммад ҲАСАН

ЖИЛВА ҚИЛАР КЎКДА КАМАЛАК

ДУТОР

Борадур, оҳ, онг оғиб ўз домига
тортар дутор,
Оқиб оҳанг оғушида, олланиб
ўртар дутор.

Эсга солиб бирма-бир,
тегмиш ярамга дамба-дам,
Ғафлат инган ғамларимни қўзғалаб
туртар дутор.
"Куй" демишлар, "тингла"мас,
куймоқ — қаро тортмоқ ахир,
Айт, нечун чолғучининг бошида
оқ ортар, дутор?

Қўша чашмим ашкига
ким қўнди ташна андалиб,
Ул ғариб мурғак кўзига
сим-сиёҳ суртар дутор.

Дилни чил-чил синдириб,
ишқ майини тўкди, воҳ,
Қиличинму қон қотилган
қалб аро силтар дутор.

Ҳажр азобин орқалаб
ҳордим фироқ довонида,
Мисли Буроқ бирла Ёр васли томон
элтар дутор.

Этма, қўй, ҳолинг баён ҳам бил
қўлингда созни соз,
Аслида сен чертмадинг соз сени
Чарх чертар дутор.

Кетди ёр, омон-омон,
Оловланиб-олланиб.
Белида қирқта илон,
Соқчиликка ёлланиб.

Барини тутди гуллар,
Пойини ўпди йўллар,
Сочин силар сунбуллар,
Сиполаниб-солланиб.

Товус қолди куйиблар,
Патин юлиб, ёйиблар,
Юмди кўзин кийиклар,
Мижгонлари ҳўлланиб.

Чапаклар чалиб бот-бот,
Букди қаддини шамшод,
Чекди сой тоши фарёд,
Қорайиб-тишқолланиб.

Хушбўй кезди ҳавода,
Сўл югурди самога,
Мажнун мисол шаббода,
Жонсизланиб-жолланиб.

Булбул тили боғланди,
Наргиз дили доғланди,
Сир демоққа чоғланди,
Ғунча лаби болланиб.

Тушди қўлимдан қалам,
Эриб адо бўлди шам.
Қоғозга томдим мен ҳам
Ҳолсизланиб-ҳолланиб.

ҚАНОАТ

Тоғлиққа кўп нарса керакмас,
Қозиқда от ўйнаб турса, бас.
Уюрлардан узмай умидин,
Сувлиғини чайнаб турса, бас.

От мансабга қўймас ўтказиб,
Баъзан ундан қўяр ўтказиб,
Маъракага, тўйга етказиб,
Улоқ билан сийлаб турса, бас.

Тоғлиқ келар тўпори, танти,
Ҳашамларга кўнмайди кўнти,
Омон бўлсин Қарши, Тошкенти,
Овулдоши ўйлаб турса, бас.

Гап-гаштакда тутилса оти,
Ерга қаратмаса зурёди
Кун-кунора "Бир орқа ўтин..."
Тунда хотин қийнаб турса, бас.

Қуримаса санглоғин суви,
Юрса кўчиб олқар суруви,
Қирни тутиб турна "қир-қув"и,
Какликлари куйлаб турса, бас.

Узилмаса кашкулидан оқ,
Лалмиси тортгунча бошоқ,
Капасининг тепасида гоҳ
Ҳаво айнаб-айнаб турса, бас.

Билгани бир: "ўзингга шукур,
Берган ризқу рўзингга шукур,
(Мен ҳам асли тоғликман, узр)
Қора қумғон қайнаб турса, бас."

* * *

Ёмғир тинар. Кўкда камалак
Жилва қилар турфа турланиб.
Деразадан ҳолсиз капалак —
Олча гули кирар кирланиб.

Баҳор, ана бир ойинг ўтмиш,
Қиш қирларга бош олиб кетмиш.
Қимирланиб, учиб — ҳурланиб,
Жонзот бор-ки, жуфтини кутмиш.

Бедор кўзни сеҳрлар саҳар —
Шудринг ила алмашар гавҳар.
Ер терланиб турар сирланиб,
Шоирланиб сер солсанг, агар.

Офтоб оғар бир оҳорланиб...
Енгилгина елпиб қочар ел.
Йиғлаб олгинг келар "хўрланиб" —
Эрка қизни эслатар Апрел.

НАВОИЙ МУСАЛСАЛИГА МУХАММАС

Бўй баҳосинму дейин,
басти расосинму дейин,
Ҳоки посинму дейин,
сочи сиёсинму дейин,
Лаб гилосинму дейин,
инжу жилосинму дейин,
Қоши ёсинму дейин,
кўзи қаросинму дейин,
Кўнглима ҳар бирининг
дарду балосинму дейин.

Сину саҳтинму дейин,
сумбати мадҳинму дейин,
Дору тахтинму дейин,
қатлима аҳдинму дейин,
Шаҳти шарҳинму дейин,
қабоғи тарҳинму дейин,
Кўзи қаҳринму дейин,
киприки заҳринму дейин,
Бу кудурат ичра
рухсори сафосинму дейин.

Зулми заҳминму дейин,
сулҳинму авфинму дейин,
Маҳри-ажринму дейин,
сийрати қадринму дейин,
Меҳри гардинму дейин,
некбин хабардинму дейин,
Ишқ дардинму дейин,
хажри набардинму дейин,
Бу қаттиқ дардлар аро
васлин давосинму дейин.

Лутфи коминму дейин,
паймона жоминму дейин,
Кулли "золим"му дейин,
умримга зоминму дейин,
Тўкди қониммў дейин,
илкида жониммў дейин,
Зулфи доминму дейин,
лаъли каломинму дейин,
Бирининг қаддин,
яна бирнинг адосинму дейин.

Юзи олинму дейин,
сўзлари болинму дейин,
Ўй-хаёлинму дейин,
лафзи ҳалолинму дейин,
Ҳусни молинму дейин,
мулки аъмолинму дейин,
Турфа ҳолинму дейин,
қадди ниҳолинму дейин,
Мовий кўнглак узра
гулранги қабосинму дейин.

Баҳри мавжинму дейин,
таҳ-батаҳ авжинму дейин,
Давр панжинму дейин,
чолғуда мажнунму дейин,
Сабри саржинму дейин,
пинҳони ганжинму дейин,
Чарх ранжинму дейин,
даҳр шиканжинму дейин,
Жонима ҳар бирининг
жавру жафосинму дейин.

Ҳол Муҳаммад, узр ила
айла пиринг ёдини қайд,
Эш мусалсал бир ғазал
мухаммасул фақрона байт,
Ошиқ ўлдингки, магар, бўйла,
вафо расмини айт,
Эй, Навоий, дема қошу кўзининг
васфини айт,
Қоши ёсинму дейин,
кўзи қаросинму дейин.

ҲУЛКАРОЙ

ДЎСТЛАРИМГА

"Сизнинг борлигингиз нақадар яхши..."
Эслатиб турасиз уйғоқлигимни
Саратонда ёққан ёмғир сингари.

Сизнинг борлигингиз нақадар яхши...
Ёдимга соласиз: "Ёлғиз эмассан!"
Бор бўлгани каби қалбнинг чироғи.

Сизнинг борлигингиз нақадар яхши...
Дунёда ўзимнинг мавжудлигимдек
Эрка юрагимнинг азиз ардоғи...

Сизнинг борлигингиз нақадар яхши...
Асли бир-бирига елкалашмоқдир
Бу қадим очунда инсон қисмати.

ИЗЛАЙМАН

Излайман
Бетоқат, бетин
Хонамда изғийман, йўқ...
Ноилож кўчага чиқаман
Уни қидираман жуфт нигоҳлардан.
Йўқ-йўқ.
У ҳам бездимикан кўп гуноҳлардан?

Излайман...
Умидвор бўлиб атайин
Чиройли юзлардан, ширин сўзлардан
Тополмадим нетай, нетайин?!
Йўқотдим, йиғлайман уни соғиниб.
... Охири чақираман унинг номини
Ишонч, қаердасан?!
Бирдан юрагим тўлғона бошлар
Оловдек отилиб келади бир сас
"Ўзгадан қидирма, қалбим тирналар,
Мен шу ердаман,
Ишонавер, рост!"

ЮРАГИМНИ ГУЛ БАРГИГА...

Бугун алам чегарадан ўтиб кетди,
Армон юрак чокларини сўтиб кетди.
Кўнглим уйин тўлдирган зўр орзуларим
Йўлимдаги тўсиқларда чўкиб кетди.

Алам ўлсин, пок ҳисларга душман экан,
Армон ўлсин, орзуларга пайкон экан.
Умид қилдим, бу кун эзгу ниятларга,
Ишонч асли бир суянчиқ — қалқон экан.

Ёлғон дунё, найрангларин кўриб тўйдим,
Шунда ҳам пок орзуларни дилга туйдим.
Асло энди қайғу, алам кирмасин деб,
Юрагимни гул баргига ўраб қўйдим.

Норалини кўпдан буён қалами пишиқ журналист сифатида биламан. Иттифоқо, бир суҳбатимиз асносида ҳикоялар қоралаб қўйганидан гап очиб қолди. Беринг, ўқиб кўрайлик, деб қўярда-қўймай ҳикояларини олдим. Ўқидим. Дуруст! Ҳикоя деса дегудек! Образлари тиниқ, ҳолатлари таъсирли. Қаҳрамонлари ўзига ўхшаш мулоҳазакор, вазмин.

Янги носиримизнинг машқлари газетхонларимизга ҳам манзур бўлади, деган умиддаман.

Хуршид ДЎСТМУҲАММАД

Ҳикоя

Норали ОЧИЛОВ

ДАРЧА

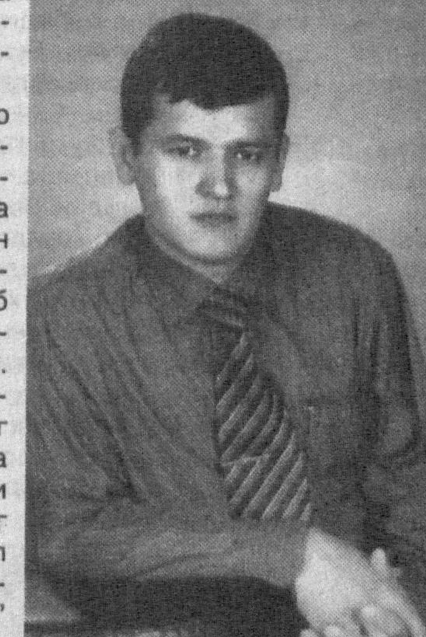

Абдуфаттоҳ анчадан буён одам оёғи етмаган болохона деразасини очиб юборганди, димоғига тоза ҳаво урилди. Бир муддат вужуди қониб, кўксини тўлдириб-тўлдириб нафас олди. Юқоридан ҳовли саҳнига кўз югуртирди. Дафъатан тонгги ғира-ширада акаси икковининг ҳовлисини ажратиб турган девор бироз оғиб қолганини пайқади. Аввалига ишониб-ишонмади. "қийшиқ кўринган бўлса бордир" деган ўйга борди. Бироқ қор-ёмғирда обдон силласи қуриган соябоннинг ётинқираганини аниқ-тиниқ кўргач, шубҳа-гумони тарқади. "Қачон қийшая қолди экан?" шууридан ўтказди у. Анчадан буён чегара — деворга разм солмагани, унинг ортида умргузаронлик қилаётган жигаргўшасини хаёлига келтирмаганини ўйлаб ичидан зил кетди.

Ҳовли саҳнидан унча-мунча кўзга ташланмайдиган бу ўзгариш юқоридан яққол кўриниб турарди. Абдуфаттоҳ синчиклаб қараса, қасддан қилинганга ҳам ўхшамайди. Девор-дармиён қўшниси — акасидан шубҳаланишига мутлақо асос йўқ. Деворнинг бу ёққа эмас, қайтанга, нариги томонга оғиши ҳам бундай гумонсирашига изн бермайди. Қолаверса, қондошлари ўзининг устига девор йиқитадиган даражада нодон эмас...

Хонага ёпирилган салқин ҳаводан эти жунжиккан Абдуфаттоҳ беихтиёр хаёлини банд этган айқаш-уйқаш фикрлардан тезроқ қутилиш илинжида ишга тутинди. Мўйқаламни сувга ботириб, бўёқни юмшатди. Кўпдан буён битмай ётган, устини билинар-билинмас ғубор қоплай бошлаган дағал матодаги эскиз устидан қалам юрита бошлади. Аммо қийшайган девор ҳақидаги ўй-хаёллари тинчлик беравермагач, қўли ишдан совуди.

...Бир замонлар Абдулхай бободан мерос ҳовлида бола-бақра қайнарди. Айниқса, ҳовли этагидаги қари тут дарахти ҳосил қилган кезларда маҳалланинг йитган-йўқолган боласи борки, шу ҳовлидан топиларди. Шаҳар кенгайиб, даҳадаги ҳовлилар бузиладиган бўлгач, бир-бири билан эту тирноққа айланиб кетган маҳалла-кўй ҳаш-паш дегунча тариқ доналаридек ҳар томонга тарқаб кетди. Кўчиш онларида кўз ёши қилганлар, гина-кудуратини эсдан чиқариб бир-бирини бағрига босганлар, хайр-маъзурни қиёматга қолдирганлар бўлди. Ўшанда Абдурасул бобо уй-жой қилиб бу ёқларга келиб қолганди.

Бир пайтлар одам кундуз куни юришга қўрқадиган бийдай далалар ўн-ўн беш йилда бинойидек гавжум маҳалла-гузарга айланди. Абдурасул косиб узоқни кўра оладиган доно киши эди. "Жўжабирдай жонмиз, болалар улғайгач, шошиб қолмайлик" деган мулоҳаза билан ҳовлисини анча кенг қилиб қурдирди. Кейинчалик ана шу гўшадан жонидан азиз қизларини учирма қилди. Ўғилларини уйли-жойли қилиш машаққати ҳам енгил кечгани йўқ. Каттасидан кўнгли тўлмадими, ишқилиб унга ўзининг кўз ўнгидан — ҳовлисининг бир бурчагидан жой берди. Қолганларига қўшни даҳалардан ер-сув қилишда кўмаклашди. Супрақоқдиси — Абдуфаттоҳнинг бошини икки қилиш фурсати етганида Абдурасул бобо келинни ўзлари ўтирган уйга тушириб, кампири билан ҳовли этагидаги зинасиз, хийла пастқамроқ уйга кўчиб ўтди...

Абдуфаттоҳ бўёқ чапланавериб ажабтовур ранглар композициясини ҳосил қилган фартугини ечиб, ўриндиқ суянчиғига ташлади. Устахонани, унга қўшиб... кўнглини тартибга солгиси келди.

...Ҳув пастдаги, девор адоғидаги уй бир пайтлар суҳбатхона бўларди. Айниқса, тизза бўйи қор ёғиб, ҳаво заранглаган кезларда чол кампири ва болалари билан танча атрофига йиғилишиб, гурунглашарди. Абдурасул бобо соқолини тутамлаганича узоқ сукутга кетар, бир пайт томоқ қириб, салмоқ билан гап бошлаб қоларди. Унинг олдида болалари одоб билан тизилишганича сўзларига сомеъ бўлиб туришар, аҳён-аҳёнда супрақоқдиси намойишкорона тантиқлик билан суҳбат ўзанини буришга тиришарди. Давра аҳли бундай беодобликни Абдуфаттоҳнинг "кенжатойлик имтиёзи"га йўйишар, унинг бу тахлит уринишига сабр-тоқат кўрсатиш билан жавоб қилишарди.

Абдурасул бобо болаларига, жумладан, кенжатойига нисбатан ҳаддан ташқари қаттиққўл бўлган. Ўртоқлари чиллак ёки ланка ўйнаган кезларда Абдуфаттоҳ курсидан узилмай кавушдўзлик қиларди. Бобо ташқарига чиқариш у ёқда турсин, унинг деразадан мўралашини ҳам таъқиқлаганди. Кейинчалик кексалиги ғолиб келдими ё ҳаётнинг бемаврид зарбаларига дош беравериб иродаси шикаст едими, ҳар ҳолда юраги бир қадар юмшаб қолди. Гарчи бобо ўша-ўша ўжарлиғича қолган бўлса-да, бора-бора феълидаги қаттиққўллик ҳилмга, нафрат ва ғазаб меҳрга айланди. Буни айрим маҳалладошлари унинг табиатидаги заифликка, айримлар эса кексалик — ночорликка йўйишди.

Бобо мактабда дастрўмолчасига атир сепиб оладиган, опалари билан талашиб-тортишадиган, баъзан оиладаги дилхираликларда гоҳ эр-хотин, гоҳида опа-акалари ўртасига тушиб, уларни ўзича муросаю мадорага чақириб юрадиган ана шу зумрашасидан дурустроқ одам чиқишига ишонарди. Шу комил ишонч уни кенжасининг айрим шартакиликларидан кўз юмишга ундарди.

Болалигидан мусаввирликка ишқи тушган Абдуфаттоҳ улғайдию сўзамоллигидан асар ҳам қолмади. Илгарилари давранинг "гули" ўлароқ, бировга гап бермаган йигитча уч-тўрт кунлаб миқ этмай юришни касб қилиб олди. У ўзи чизган картиналарининг ич-ичига кириб кетадиган хаёлпарастга айланди. Суханбозликдан кўра теварак-атрофдан манзара ахтаришни хуш кўради. Уйланганида ҳам феълида катта ўзгариш кузатилгани йўқ. Қайтанга, ичидаги бор-будини суғуриб оладигандек одамнинг кўзига тик қарайдиган одат чиқарди. Шундай қилса, портрети жонли чиқармиш...

Кечагидек ёдида. Бир куни у бисотидаги арзирли кийим-бошини кийиб, хотини етовида ҳовлига чиқди. Айвонда кунга ишлов бериб турган кекса отасига юзланиб, қайнотасиникига бориб-келишга изн сўради. Ўшанда бобо ишдан бош кўтармай ўғлини ёмон изза қилган: "Кийиниб бўлибсанлар-ку, энди ижозат сўраб нима қиласан?!."

Абдуфаттоҳ болалигини, ўсмирлигини, йигитлик даврларини кинотасмадан бир-бир ўтган лавҳалардек узуқ-юлуқ ёдга олди. Раҳматли отаси, онаизори, ака-опалари билан ўтган ҳаётининг энг тотли лаҳзаларини эслаб, қадрдонлари дийдорини соғинди. Улар билан, худди ўша узундан-узоқ қиш тунларидагидек, суҳбатлашишни қўмсади...

Чамаси ўшанда баҳор фасли эди. Абдуфаттоҳ меҳри ийиб, акасининг ўғлига ҳовлидаги дарахтдан бир-икки ҳовуч довучча териб берди. Хом мевадан кўпроқ егани таъсир қилди чоғи, жияни оғриб ётиб қолди. Шу воқеанинг эртаси куни акаси отасига арз-ҳол қилди: "Хотинларнинг ғидибидиси кўпайганди, энди буниси ўтиб тушди...". Бобо бошини хам қилганича чуқур ўйга толди. Отасининг тили калимага келмай қолганидан фойдаланган ўғил "кашфиёти"ни ўртага ташлади-қўйди:

— Машеттан, — қўлини нуқиб ҳовли ўртасини кўрсатди у, — девор тортсак, қандоқ бўларкан-а, ота?

"Бечора болам қийнала-қийнала, ниҳоят, дилидагини тилига кўчирди", юрагидан ўтказди бобо. Тўнғичининг гапи унга худди "девор тортсак, уйимга бало-қазо йўламайди" дегандек туюлди. Илгариги ҳоли-қуввати бўлганида-ку ўғлининг эсини киритиб қўярди. Бироқ бобо энди оғзига зўр беришга яраса ҳам катта гап эди.

— Кўзим очиқлигида-я? — ўпкаланди ота.

Аммо ўғли отасига қулоқ тутмади. Чунки у отасидан маслаҳат сўрамаганди, ниятини билдирганди, холос. Девор тортиш ҳукми эса оиласи даврасида аллақачон ўқиб бўлинганди.

Ўғлининг девор қуришга қурби келмадими ёки инсоф қилдими, ҳар ҳолда ҳовли ўртасидан симтўр тортди. Отасини "андиша" қилиб симтўрнинг бир чекасини очиқ қолдирди. Ҳовли иккига бўлингач, ака-укаларнинг ўзаро қатнови анча сийраклашди. Янги топилма аканинг оиласида яхши қабул қилинди, ука хонадонида "арзимас" кўнгилсизликларни келтириб чиқарди. Шу воқеадан сўнг бобонинг егани ичига тушмай қолди, ўз ҳовлисида ўзини бегона ҳис эта бошлади...

Абдурасул бобо боқий дунё эшигини қоққан куннинг эртасига симтўр четидаги шартли эшик вазифасини ўтаб турган ёғоч панжара олиб ташланиб, унинг ўрни беркитилдию борди-келди барҳам топди. Акасининг бу навбатдаги янгилиги Абдуфаттоҳга оғир ботди. Ҳатто, у отасининг бир маросимида жигаргўшасининг қилиғини бетига солмоқчи ҳам бўлди. Аммо акасининг аҳволини кўриб-кузатиб ич-ичидан эзилди, аламини ичига ютди...

Бир ота-онадан туғилган ака-укалар ягона ҳовлида бир-бирови билан бош силкиб ҳол сўрашиб юрса ғалати бўларкан. Начора, кўникишдан осони бор эканми. Симтўр машмашаси туфайли ўртага тушган совуқчиликка қарамай, Абдуфаттоҳ жиянларини "чегара"га чорлаб, улар билан ҳазил-мутойиба қилишга вақт топарди. Пўлат симлар ортидан бўлса-да, уларни ўзига яқин олиб эркалар, бир амаки севганичалик севарди.

Ёзнинг жазирама кунларидан бирида Абдуфаттоҳ ишдан эрта қайтди. Остона ҳатлаб ҳовлига кирганида ғалати манзаранинг устидан чиқиб қолди. Уч-тўрт уста ғайрат билан ҳовли ўртасидаги симтўр ўрнига пишиқ ғиштдан девор тикламоқда эди. Абдуфаттоҳнинг пешанасини реза-реза совуқ тер босди. Акасининг янги топилмаси унга ёмон алам қилди. Қўлидаги тўрхалтани қизчасига бериб, ҳовлининг акаси яшайдиган қисмига ўтди.

— Акам қани? — сўроққа тутди у келинойисини.

Келинойи мужмал жавоб қилди:

— Бугун навбатчилар, уйга келмасалар керак...

— Оқибатга ўт тушсин, — ғудранганича изига қайтди Абдуфаттоҳ.

Акаси уйида бўлганида-ку, ичида йиғилиб қолган бор гап-сўзни аямай тўкиб соларди. Қайтанга, юрагининг чигили ёзиларди, енгил тортарди.

У аламини ўзига пешвоз чиққан хотинидан олди:

— Яна нима гап?

— Нодиржонингизнинг варраги антенналарига илинибди...

— Кўзинг қайда эди? Варрак учиришга жой қаҳат эканми, ўғлингга? Бу бир баҳона... — важоҳат билан ўшқирди Абдуфаттоҳ.

У ҳали эсини таниб-танимаган боладан хафа бўлаётганини мулоҳаза қилиб дамини ичига ютди. Кийимларини алмаштирди-да, тўғри усталарнинг олдига шошилди. "Катталаринг ким?" деди ўша-ўша важоҳат билан. Саволига жавоб ҳам кутмай яримлаб қолган девор ёнига бориб қатъий оҳангда: "Мана шу ердан эшикка жой қолдирларинг!" деди. Устабоши "Хўжайин бизга..." деб энди оғиз жуфтлаганди, Абдуфаттоҳ унинг оғзига урди: "Хўжайин-пўжайинингни билмайман, айтганимдай қиласанлар, тамом-вассалом!".

У ўша куни йўлнинг ҳув нарёғидаги хиёбонда алла-паллагача тентираб юрди. Уйга қайтганида ҳам ёлчитиб ухлай олмади. Тиканга ағанагандек аъзои бадани зирқираб оғрирди. Минг турли ўйловлар исканжасида қолган боши тарс ёрилгудек эди. Шу кеч боқийга рихлат қилган отаонасию яна аллакимлар тушига кириб чиқди...

Ака ҳафта-ўн кун қорасини кўрсатмай юрди. Бу орада катта ҳовлини ўртасидан иккига ажратган девор оқланиб, ўртадаги очиқ жойга ихчамроқ эшик ўрнатилди. Дастлаб ўтиб-қайтиш эриш туюлган бу мўъжаз эшик кейинчалик овсинларнинг кунда-шунда бўлмаса-да, маърака мавридларда қатнайдиган ишончли йўлига айланди. Ҳар ҳолда ана шу эшик беш-олти қовун пишиғигача "бор товоғим, кел товоғим..."га яраб турди...

Хазонрез кунларнинг бирида қўшни ҳовлини аёл кишининг дод-фарёди тутди. Оёғини қўлига олиб чопган Абдуфаттоҳ билан хотини гап нимадалигини сўраб-суриштирганида келинойи йиғидан тўхтади-да, бор кучини кўзига тўплаб уларга чунонам ёвқараш қилдики, боёқишлар ҳайратининг зўридан товонигача музлади-қолди. Аён бўлишича, қўшни ҳовли бекасининг онамерос асл тилла узуги йўқолган эди...

Абдуфаттоҳнинг боши хам бўлди. Бировнинг ҳалол луқмаси у ёқда турсин, "бузоқнинг ҳақи" дея сут ичишга ботинолмайдиган, оила аъзоларига ҳам шу йўсинда талаб қўядиган киши бугун жигаргўшаси хонадонидан йўқолган буюм учун ўзини айбдордек ҳис эта бошлади. Абдуфаттоҳ, қўли эгрилигини тасаввурига сиғдиролмасада, хотини ва болаларини қийин-қистовга олди. Бироқ қилаётган ишини ўйлаб ўзидан хафа бўлиб кетди. Норасидалари олдида ўзини гуноҳкор сезди. Елкасини қисганича болохонасига чиқиб кетди. То кечга қадар ишга кўмилиб, куймаланиб ётди.

Мусаввирни дунёнинг барча ғамандуҳидан ана шу болохона қутқарарди. У бу ерни манзил тутган маҳалда оила аъзоларидан ҳеч бири безовта қилишга ботинолмасди. Қўнғироқлар, меҳмон-излом келди-кетдиси, ҳатто тайёр бўлган овқатга чақириш учун ҳам ҳеч ким бу темир қонунни бузишга журъат қилолмасди. Зеро, оила бошчисининг диққатини, тинчини бузиш қандай кўнгилсиз оқибатларга олиб келиши хонадон аҳлига маълум эди. "Ҳеч бўлмаса ўз уйимда эркин бўлай?" дерди мусаввир. Бу эркинликка дунё ташвишу қувончлари ҳам дахл этолмасди. Болохонада Абдуфаттоҳ ўз дунёси билан овора бахтли инсонга айланарди-қоларди.

Ўша куни ҳам ана шу дахлсизлик қонунияти амал қилишда давом этмоқда эди. Қош-қовоғи солинган Абдуфаттоҳ ёлғизхонасига эрта тонгдан қамалиб олганича уни оқшом тарк этди. Ўзигагина хос бўлган оёқ учида юриш билан ҳовли саҳнига чиқди. Ўртадаги деворга кўзи тушдию беихтиёр юраги орқага тортиб кетди: эшик олиниб, ўрнига ғишт уриб ташланганди. У ғиштлар орасидан чиқиб қолган лой-чизиқларга термулганича бир муддат серрайиб турди. Манзарага дилгир нигоҳ ташлагани сайин унга бамисоли ота-онасига олиб борадиган эшик очилмайдиган қилиб ёпиб ташлангандек туюлаверарди. Шу топда миясининг қопқоғини гўё биров очиб-ёпиб ўйнади — боши қизиб кетди.

Абдуфаттоҳ остона ҳатлаб кўчага отилди. Акасининг дарвозасига етганида бир хаёли ортга қайтмоқчи ҳам бўлдию яна дадиллашиб, қўнғироқ тугмасини асабий босди. Унга акаси пешвоз чиқди:

— Кел укам, қайси шамол учирди? — Унинг бурни қип-қизил эди. — Ҳойнаҳой кенайингни узуги масаласида чиққандирсан-да, а? Палакат босиб эшикни олиб ташлашга андак шошилибмиз, укам. Узук топилди. Жиянинг ойисига ҳавас қилиб, мактабига тақиб кетган экан... Шуни ювaётгандик, қани, кир ичкарига.

Давоми олтинчи бетда.

"ГУЛИСТОН" 2007, 2-сон

Журналларни варақлаганда...

Журналнинг янги сони Наврўз зиёнатига бағишланган публицистика билан очилади. М.Акбаровнинг Ўзбекистон халқ ёзувчиси Муҳаммад Али билан суҳбатида Халқаро Амир Темур жамғармасининг мақсад ва вазифалари, режалари ҳақида сўз юритилади. Таниқли адабиётшунос олим У.Норматов "Ярим аср порлаган маёқ" мақоласида атоқли устоз Озод Шарафиддиновнинг инсоний фазилатлари, ижодий шижоати ҳақида ҳикоя қилади.

"Гулистон" журналининг ҳар бир сонида халқ амалий санъати, халқона ўйинлар, миллий ноз-неъматлар ҳақида мароқли лавҳалар, маълумотлар бериб борилади. Чунончи, ушбу сонда сиз кўҳна соз — дутор ҳақида, Наврўз томошалари драматургияси хусусида, чурвакнинг довруғи, ўгатлик машҳур чавандоз Содиқ полвон тўғрисидаги мақолалар билан танишасиз.

Ижодкорларнинг янги асарларига ҳам журналда кенг ўрин берилган. Ушбу сонда сиз Меҳринисо Қурбонованинг "Бировнинг ҳақи" ҳикояси, ёш шоир Аъзам Обид шеърларидан баҳраманд бўласиз.

Олмониялик машҳур шоира Мабица Бодрожичнинг бир туркум шеърлари немис тилидан М.Акбаров ва Б.Рўзимуҳаммад таржимасида берилган. Доғистонлик атоқли шоир Расул Ҳамзатовнинг "Менинг Доғистоним" асарининг давомини ҳам "Гулистон"нинг мазкур сонида ўқийсиз.

Тақриз

БАХШИЁНА НАСР

Собир Ўнарнинг "Чамбилбелнинг ойдаласи" (Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2006) қиссалар ва ҳикоялар тўпламини иштиёқ билан ўқидим. Китоб номида халқ достонларидаги "Чамбил эли" ибораси бежиз ишлатилмаган. Бу ибора наинки шундай сарлавҳали қиссага, балки китобдаги барча асарларга мос.

Тўпламга "Мухтасар сўз" битган Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ шоири Абдулла Орипов эътироф этганидек, Собир Ўнар "соф ўзбекча ёзиши", "халқона фикрлаши" билан эътиборни тортади. Дейлик, тўрт банд лирик шеър яратиш учун туғма истеъдод талаб қилинса, рисоладагидек ҳикоя ёзиш учун ҳатто истеъдоднинг ўзи ҳам камлик қилади. Зеро, адабиётимизда кейинги юз йил мобайнида айни шу жанрда қалам тебратган саноқли адибларгина китобхонлар эътирофини қозонгани шундан далолат беради.

Собир Ўнар ҳикоялари фалсафий мушоҳадаларга бойлиги, персонажларининг турфа феъл-атвори билан ажралиб туради. "Йигитларнинг бири" ҳикоясида бу жиҳат, айниқса, яққол кўзга ташланади. Адиб ҳаёт ҳақиқати, қисмат битиги қаршисида бандаларнинг ожизлиги хусусида куюниб мулоҳаза юритади. Аслида ҳам ҳаёт, сиртдан қараганда, сокин кўринганни билан ботинида гирдоблар қайнаб-тошади. Айни шу гирдоблар инсон психологияси, руҳиятида қийин кечади ва истеъдодли адибгина бу фавқулодда руҳий кечинма-ҳолатларни ҳаққоний акс эттиради.

Назмнинг ҳам, насрнинг ҳам безаги — образли ифода. Айни ҳикояда адиб "автобус муштлаб тиққандай тирбанд", дея аксариятимиз тикилинч автоуловларда бошдан кечирган вазиятларни дафъатан ёдга солади. Одатда, оддий хабарда "Автобус тиқилинч", деб ёзилади. "Автобус муштлаб тиққандай тирбанд" деган биргина жумла бадиийлиги билан муайян вазиятни кўз олдимизда яққол гавдалантиради. Ҳикоя қаҳрамони Рауф киссавур эмас, кутилмаган қалтис вазият, қолаверса, муаллиф эътироф этгандек, "муҳтожлик қурбони".

Собир Ўнар мазкур ҳикоясини Достоевскийнинг "Жиноят ва жазо" романидан руҳланиб ёзган бўлса, ажаб эмас. Муҳими, "Йигитларнинг бири"нинг, нари борса ярим соат мобайнида, "муштлаб тиққандай тирбанд автобус"да бошдан кечирганлари мароқ билан ўқилади. Муҳими эса, билиб-билмай қинғир йўлга кирган йигит кўнглида туғилган шубҳа-гумон. Ана шу гумон замирида унинг тузалишига, инсофга келишига ишора бор.

"Инқилоб кечаси" енгил юмор, халқона ибораларга йўғрилган қисса. Шўро даврида талабаларнинг "Сирдарёнинг бир чеккасида кундузлариям қоронғулашиб кетган кунларда" оғир машаққатларни бошдан кечирганлари, бироқ кўнгилни орзиқтирадиган "узумнинг сувидеккина, беданадай чулдираб турувчи ҳамкурс қизлар" билан боғлиқ воқеалар мароқли ҳикоя қилинади. Юлдузни бенарвон урадиган ёш-яланг талабаларнинг ҳавойи феъл-атворига муаллиф етти ўлчаб бир кесгандай аниқ таъриф беради: "Орзуимиз ҳолимизга яраша эмасди. Чунки бори келажак олдинда чайқалиб, ялтираб ётарди, бугун-эрта ёки индинга, албатта, у бизники бўлишига зарра гумон йўқ эди дилларда".

Шу ўринда муаллиф услубига хос бир жиҳатни таъкидлаш жоиз. Одатда, расмий ёзишмаларда эга гапнинг бошида, кесим эса охирида келиши шарт. Бироқ бадиий ижод тил қоидалари билан ҳисоблашмайди. Илло, бадиий асар — руҳият кўзгуси. Руҳият эса, қолиплар, андозаларга ҳеч қачон мос тушмаган. Бинобарин, Собир Ўнар ҳам жумла тузишда ўзига хос бахшиёна йўлдан — кўнгил йўлидан боради.

У воқеалар кетидан қувмайди, аксинча, улар устида мулоҳаза юритади. Шу асно китобхонни ҳам фикрлашга ундайди, тафаккурини уйғотади: "Пахта қарталари ҳаддан ташқари катта ва шу каби кўп, қара-аб турсанг, нарёғини кўз илиб-илмайди. ...белинг оғриб, фартук узра чўкиб осмонга қараб ётганингда "эгаси кимакан бу жойларнинг" деб хаёл сурсанг ҳам бўлади. Яхшилаб суриштирсанг, кимлиги дарров маълум бўлади-ю, шарт эмас — шундай маъқул, бепоён, ястаниб ётсин дала дегани, пишиб, тўкилиб, оқиб ётсин ҳосили. Юракни кенгроқ қўйган яхши деймиз-да".

Собир — некбин адиб. Унинг қаҳрамонлари келажакка ўқтин-ўқтин назар ташлашни хуш кўради. Фикрлари замонасидан илдамлаб кетади. Ўта орзуманд, романтик. Мантиқий мулоҳаза юритиб, бир масалага турли нуқтадан ёндашади, фикрига якун ясаб, қиссадан ҳисса чиқаради. Ижобий маънода "фалсафа сотади". Шу хислати билан китобхонни бироз шошириб ҳам қўяди. Мулоҳазалари нафақат теран, балки зиддиятли. Илло зиддият, қарама-қаршилик ҳаёт негизи, тараққиёт гарови.

Қиссадаги персонажларнинг табиийлиги, ҳаётийлиги уларнинг нутқида ҳам ёркин акс этган. "Афғон касаллиги — кантузия"га чалинган комиссар Маҳмуд аканинг муҳаббат бобидаги гўллигидан хуноби ошган Дилоромнинг бетакрор нутқидаги драматизмга эътибор беринг: "Уф-ф, бас қилсангиз-чи, Маҳмуд ака, ким сизга бировни ўп деб айтди. Бекорчи гапни айтибди ўша. Билганингиздан қолманг. Тамом-вассалом. (Четга) Жиннними? Бирам ёпишиб олади-ей".

Қисса қаҳрамонларидан бири "Гуля деган парининг" таърифига эътибор беринг: "Тезоброқ... Оғзингиздан чиқаётган гапда жузъий хатолик бўлса, майли-да, деб қўяқолмайди, дарров тўғрилаб қўяди, хоҳ хафа бўлинг, хафа бўлманг — фарқи йўқ. Ўзига-да сира сув юқтирмайди. Тағин спортчи... Бизга ўхшаган оғиркарвонроқ зотлар билан, табиийки, мижози тамом тескари. Йўлимиз кесишмаганиям маъқул дейман бундайлар билан, акс ҳолда, бир эснаганинг учун ҳам кўп замонлар маломат эшитиб юрасан... Аммо шундайки, бир жозибаси борки, эркалагиси келади одамнинг. Туйқус қўлингизни тишлаб олишидан эҳтиёт бўлганингиз маъқул".

Ушбу иқтибосдан ҳам аёнки, қиссанинг бош қаҳрамони "оғиркарвон" муҳтарам муаллифнинг ўзи. Шу жиҳати билан ҳам лирик, сентиментал қисса кайфияти юқимли. Бадиий асар ўқимайсиз, балки бош қаҳрамоннинг мароқли ҳикоясини жон қулоғингиз билан тинглайсиз.

"Умидсизлик" ҳикояси ҳам мантиқан умидворлик билан йўғрилган. Ҳикоя қаҳрамони "Бошқача руҳ керак, бу руҳни ўзгартириш шарт!" деган қатъияти билан китобхон қалбида умид чироғини ёқади. Умуман, ёзувчининг асарлари ҳаёт синовидан ўтган аччиқ, бироқ ҳаққоний хулосалари билан эътиборни тортади. Чунончи, тушкун кайфиятдалигига қарамай "Умидсизлик" ҳикояси қаҳрамонининг ҳаётга муҳаббати чексиз: "Унинг сира бозордан чиққиси келмади. Бошқа ерда зерикадигандай кўринди. Яна бир марта, ҳатто бу гал аёллар, чоллар ва болаларга зингил солиб, хийла ажабланиб тикилиб чиқди. Иккинчи марта айлангандан кейин бозор ҳам жонига тегди. Шу юрганларнинг бирортаси ўзга бировнинг қалбига кирсам, қалбида яшасам, деб ўйламайди. Қиёфалари шунинг учун ҳам зерикарли. Бироқ барчасида қалб бор. Инсоний қалб. Шунинг учун ҳам йигит шу одамлар ва шу "одамзор"дан кўнгил узолмасди.

Бирданига тепаликни, тепалик пастидаги кенгликни, эпкинда ҳар томонга чайқалиб ётган ўтларни қўмсади. У ерда ҳаётни севиш, "севама-ан!" деб ҳайқириш мумкин".

Собир Ўнарнинг ҳикояларидаги бундай сурурли ҳолатлар тасвирини изҳори дил, иқрорнома, деса арзийди. Қолаверса, муаллифнинг анча-мунча лофчилик қобилияти ҳам унинг насрига жило бағишлаган. Зеро, лофлари энсани қотирмайди, балки бадиий бўрттирма сифатида асар таъсирчанлигини кучайтиришга хизмат қилади.

Ёзувчи "Бир ўларман чавандоз" ҳикоясини бахшиларга хос сўзамоллик билан бошлайди: "Эй жўралар-эй, ёронларим-эй, бир гапнинг гали келди, гапнинг гали келдима ўзи, айтинглар. Биродарим ҳақида айтиб берайин, бировингиз биласиз уни, бировингиз билмайсиз. Билмаганингизга қизиқ, билмаганларга айтайин — бош гурунг бўлмасам қайтайин". Шу зайл ёзувчи лофчи сингари муболағага зўр беради. Ўрни билан "Жуманбулбул шеърларида ҳам учрамовчи маҳаллий сўзлар ёзилган дафтари" борлигини эътироф этади. Дарҳақиқат, муаллиф шева сўзларини асарларида дадил қўллай олган. Шева сўзлар муайян ҳудуд аҳолисининг қиёфасини тўлароқ акс эттиришда қўл келиши баробарида, луғатимизни ҳам бойитиши билан қимматли.

Бахшиёна оҳангга йўғрилган наср сирларини эгаллаб эътибор топаётган ёзувчи Собир Ўнар ўзининг навбатдаги "Чамбилбелнинг ойдаласи" китобига кирган қиссалари, ҳикоялари билан бугунги адабий жараёнда фаоллигини, тинимсиз изланаётганини намоён этди.

Абдуҳамид ПАРДАЕВ

КЎНГИЛ МУЛКИНИНГ ОШИҒИ

Шеър — кўнгил мулки. Жозибали мусиқага солиниб, хушовоз хонанда томонидан куйланганда шеър матни минглаб қўшиқсеварлар қалбидан чуқур жой олади. Бундай қўшиқчи-шоирларнинг ўзи эса ҳамиша эл эътиборида бўлишади.

Қутлаймиз!

Ана шундай қалам соҳибларидан бири Ошиқ Эркин Хоразм вилоятининг кўҳна Хива шаҳрида таваллуд топган. Таниқли шоир, мана, неча йиллардан буён Ёзувчилар уюшмасининг Хоразм вилояти бўлимига етакчилик қилиб, воҳадаги ижодкорларнинг бошини қовуштириб, уларни ижодий ишларга илҳомлантириб келаётир. Хоразмда "йилт" этиб кўринган истеъдод учқуни борки, унинг назаридан четда қолмайди — Ошиқ Эркин ёш истеъдод эгаларини мудом қўллаб-қувватлаб келади, уларга суянчиқ бўлади. Унинг меҳрли кўмагини, йўл-йўриғини олганлар орасидан таниқли шоир бўлиб етишганлар ҳам оз эмас. Ошиқ Эркин ҳар доим умид уйғотган қаламкашларга куйдипишди, уларни юзага чиқаришга камарбаста.

Ошиқ Эркин ёзган ёқимли шеърларнинг аксарияти шинавандаларга манзур бўлган қўшиқларга айланган. Бу қўшиқларни куйлаган хонандалар эл олқишига сазовор бўлишди. Зеро, шоир шеърлари халқчил, самимий, содда ва жозибали сатрларга бой.

Дунёдек меҳрингни соғиндим эркам,
Ром этган сеҳрингни соғиндим эркам...

* * *

Бу дунёда сенинг каби қаймоқ йўқ,
Қанча боқмай дийдорингга тўймоқ йўқ.

сингари самимий туйғуларга йўғрилган мисраларни унинг ҳар бир шеърида учратиш мумкин.

Ошиқ Эркин муҳаббат ҳақида ёниб куйлайди. Шу боис, қуйма сатрлари тез тилга тушади ва жозибали қўшиққа айланади. Чин маънодаги қўшиқнавис шоирнинг тўрт юзга яқин шеър ва ғазалларига куй басталанган. Айниқса, лирик ғазалларига хос дилрабо, ўйноқи, равон оҳанг кўнгилларни яйратадиган даражада таъсирчан.

Шоир устозлар шеъриятини кўзга суртиб, меҳр-муҳаббат билан мутолаа қилишни канда этмайди, улардан ўрганади ва шу йўсинда ўзининг имкониятларини кашф қилади. Сўзимизнинг тасдиғи учун унинг Навоий, Ҳофиз Шерозий, Низомий, Хоразмий, Сайфи Саройи, Саккокий, Лутфий, Жомий, Фузулий, Бобур, Амирий, Нозимахоним, Огаҳий, Комил Хоразмий, Феруз, Муқимий ғазалларига бағишланган мухаммасларини мисол тариқасида келтириш мумкин.

Сўз қудрати ва сеҳрига ишониб яшаётган шоир, сўз қадри нечоғли юксаклигини жуда яхши ҳис этади. Шоир маҳорати китобдан-китобга ўсиб борганига унинг турли йилларда чоп этилган "Иқбол", "Оҳулар", "Қўймадингиз-қўймадингиз", Ўлгунча сизни дерман", "Кўнгил гавҳари", "Ишқим тушди юракка", "Бир ҳикмат бор, муҳаббатда", "Бунёдкор", "Тилла қуш", "Шунқор" ва "Ишқингда ёндим" сингари тўпламларини ўқиб, ишонч ҳосил қилиш мумкин.

Ошиқ Эркин нафақат шеърлари, балки долзарб мавзулардаги мақолалари, публицистикаси билан ҳам элга танилди. "Чақмоқ" номли ҳужжатли қиссаси ўзбек киносининг асосчиси, Хоразмнинг суюкли фарзанди Худойберган Девоновнинг ҳаёти ва ижодига бағишланган. У узоқ йиллар "Қизил Ўзбекистон" (ҳозирги "Ўзбекистон овози"), "Қишлоқ ҳақиқати" (ҳозирги "Қишлоқ ҳаёти") газеталарида фаолият кўрсатди. Ана шу даврда эълон қилган публицистик мақолалар асосида "Бўзқалъа фарзандлари" номли китобини нашр эттирди.

Шоир яқинда қутлуғ етмиш ёшини қаршилайди. Биз унга кўплаб мухлислари номидан сиҳат-саломатлик ва ижодий ишларида зафарлар тилаймиз. Дарёдек жўшқин шоир қалбини илҳом ҳеч қачон тарк этмасин, деймиз.

Бардамбек САЪДУЛЛАЕВ

Икки оғиз дил сўзи

СЎЗГА СИНЧИЛИК САОДАТИ

Сўз қадрини баланд тутмоқ учун, табиийки, ҳар бир сўзни ичдан инкишоф этмоқ, уни синчи кўзи билан кўрмоқ лозим.

Бугунги тилшунослигимизда сўзга синчиликни рост саодат деб билган заҳматкаш олимларимиздан бири филология фанлари доктори, профессор Миразиз ака Миртожиевдир. Миразиз аканинг бутун илмий-ижодий ва педагогик фаолияти назардан ўтказилса, чинакам сўз синчисининг яхлит сиймоси намоён бўлади. Устоз тилшуноснинг кичик бир мақоласидан тортиб, йирик монографик тадқиқотларигача, ҳеч бир истисносиз, барчасида сўзнинг ботиний ва зоҳирий хоссалари асосий ўринда туради. Тирик тилимизнинг теран тадқиқи натижалари сифатида юзага келган бу асарларда сўзнинг фонетик сурати, сўзнинг семантик сийрати ва сўзнинг бошқа тил бирликлари билан муносабатга киришиш имкониятларига дахлдор қонуниятлар холис ва асосли бир тарзда кўрсатиб берилган. Айтиш мумкинки, олим ижодида сўз ҳодисасига фақат бир нуқтаи назардан эмас, балки турли нуқтаи назарлардан ёндашилган ва тегишли хулосаларга келинган.

Ўзбек тилида шаклдош (омоним) ва кўп маъноли (полисемантик) сўзларнинг юзага келиши муаммоларининг илмий ишланиши бевосита М.Миртожиев номи билан боғликдир. Бу икки ҳодиса, яъни сўзларнинг шаклдошлиги ва кўп маънолилиги ўзбек тилида кенг тарқалган бўлиб, улар, таъбир жоиз бўлса, тилимизнинг мунтазам тараққиёти ва ўзига хос бойлигини кўрсатадиган омиллар сирасига киради. Бу ўринда мумтоз ва замонавий адабиётимизда бу ҳодисаларга асосланган кўпдан-кўп сўз санъатлари мавжудлигини эслашнинг ўзи кифоя. М.Миртожиев ўзининг номзодлик ("Ўзбек тилида лексик омонимларнинг юзага келиши" мавзусида) ва докторлик ("Ўзбек тилида сўз кўчма маъноси ва унинг ифодаланиши" мавзусида) диссертацияларида сўзларда шаклдошлик ва кўп маънолиликнинг пайдо бўлиш жараёнларини тилимизнинг тарихи ҳамда бугунги ҳолатига доир материалларидан келиб чиққан ҳолда чуқур таҳлил этган ва лисоний ҳамда нолисоний сабабларини аниқлаган. Таъкидлаш ўринлики, зукко тилшунос метафора, метонимия, синекдоха ва вазифадошлик каби кўп маънолиликни юзага келтирувчи усулларнинг ўзбек тилидаги ўзига хосликларини ҳижжалаб ўрганиш баробарида тилимизда яна алоҳида тобелилик деган усул ҳам борлигини илғаган ва унинг моҳиятини очиб берган. Масалан, *мушт* сўзида "қўлнинг бармоқлари кафтга тугилган қисми" тарзидаги асосий маънога тобе ҳолатда "зарб" маъносининг юзага келиши ана шундай тобелилик ҳодисасининг натижаси эканлиги кўрсатилган. Ана шу тарзда сўзнинг маъно таркибини, ундаги маънолар ва маъно нозикликларини белгилашнинг янги йўлларини, ўзига хос усулларини назарий ва амалий жиҳатдан ишлаб чиқди. Бу 1981 йили нашр этилган икки жилдли "Ўзбек тилининг изоҳли луғати"ни тайёрлашда ҳам қўл келди. Моҳир сўзшунос олимнинг ўзи ҳам мазкур луғатни тайёрлашда бевосита муаллиф сифатида иштирок этди.

Олимнинг ўзбек тилидаги туркий туб феълларнинг (*ёнмоқ, ёқмоқ* каби) сўнгги товуши тараққиёти ва нисбат категорияси, умуман, туркий туб сўзлар ҳақидаги бениҳоя қизиқарли ва илмий-назарий юки салмоқли бўлган мақолалари нафақат ўзбек, балки туркий тилшунослик учун ҳам қимматлидир. Илмий жамоатчилик томонидан илиқ кутиб олинган, ёш тадқиқотчиларнинг бир қанча изланишлари учун турткибер берган бундай назарий бақувват мақолалар миқдори юздан ошади. Бундан ташқари, тилнинг табиати, адабий тил меъёрлари, терминология, топонимика каби соҳаларга оид илмий-оммабоп асарлари ҳам тилимиз маданияти ривожи учун хизмат қилмоқда. Айни пайтда домланинг ҳамкорликда яратган турли соҳаларга оид терминологик, этимологик луғатларини ҳам таъкидлаб ўтмоқ жоиз.

Илмий тадқиқотлар билан бирга баракали педагогик фаолият олиб бораётган М.Миртожиев бугунги ўқув жараёнларининг талаб ва эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда бир қанча ўқув қўлланмалари, дарсликлар ҳам яратган. Айниқса, университетлар филология факултетлари бакалавриат йўналиши учун мўлжалланган "Ҳозирги ўзбек адабий тили" (Тошкент, 2004) дарслиги алоҳида диққатга сазовор. Унда ўзбек тилининг товуш системаси ва товуш қурилиши, ёзуви ва имлоси, лексикологияси ва лексикографияси тилшунослик фанининг сўнгги ютуқлари асосида батафсил ёритилган.

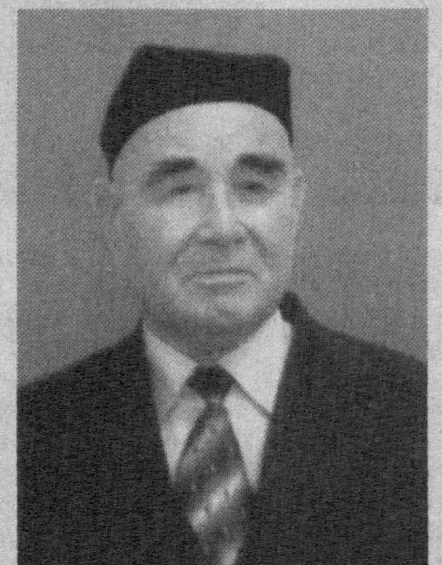

Бугун 80 ёшини қаршилаётган тилимизнинг толмас ва беминнат тадқиқотчиси М.Миртожиев бир қатор монография ва дарсликлар, янгидан-янги режалар устида қизғин иш олиб бормоқда. У "Ўзбек тилининг назарий фонетикаси", "Содда гап бўлакларининг семантик-синтактик номувофиқлиги" каби китобларини тугатиб, нашрга тайёрламоқда.

Кенг қамровли ва ҳассос тилшунос, моҳир педагог, меҳри дарё устоз М.Миртожиевнинг илмий раҳбарлигида етишиб чиққан ўттизга яқин фан номзоди ва докторлари бугун республикамизнинг турли олий ўқув юртларида фаол тадқиқот олиб боришмоқда, тилшунослигимиз равнақи йўлида баҳоли қудрат хизмат қилмоқда. Шунингдек, у киши бугун ўзбек матбуотида хизмат қилаётган жуда кўплаб журналистларнинг ҳам устози. Ана шундай сермаҳсул ва меҳрибон мураббийнинг, ҳақиқий сўз синчисининг миннатдор шогирдларидан бири сифатида домлани улуғ ёши билан қутлашдан, у кишига соғлик-омонлик ва илмий-ижодий бардавомлик тилашдан бахтиёрман.

Низомиддин МАҲМУДОВ,
филология фанлари доктори, профессор

Китобингизни ўқидим

ҚАҲҲОР САБОҒИ

Халқимизда: "Устоз отангдек улуғ", деган ҳикмат бор. Таниқли адабиётшунос олим Умарали Норматовнинг "Устоз ибрати" номли рисоласини (Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2007) ўқиб, бу ҳикматнинг маъноси нақадар теранлигини яна бир бор ҳис қиламиз. Рисолада атоқли адиб Абдулла Қаҳҳор ижоди, унинг шахс сифатидаги шижоати ҳақидаги самимий эътирофлар, асарларининг ижодий тарихи, баҳс-мунозараларга сабаб бўлган романлари ҳақида янгича қарашлар, мушоҳадаларга ундовчи хулосалар баён қилинган.

Рисола уч йирик бўлимдан таркиб топган. Биринчи бўлимда "Сароб" романи, "Ўтмишдан эртаклар", тугалланмаган "Зилзила" қиссаси ва улар билан боғлиқ адабий мунозаралар, янгича талқинларга асос берувчи фикр-мулоҳазалар ифодаланган. Муаллиф Абдулла Қаҳҳорнинг ижодий фаолияти ўтган асрнинг 30-60-йиллари, мустабид сиёсат тазйиқи остида кечганини, бу шароит адиб ижодий тақдирида муайян асоратлар қолдирганини, шунга қарамай, беназир истеъдоди, жасорати туфайли ёзувчи замонаси зуғуми, талотўмларидан юқори кўтарила олганини таъкидлайди.

Мунаққид "Сароб" қаҳрамонлари, хусусан, Саидий ва Мунисхонни тушуниш лозимлигини, улар оғир қисматга мубтало бўлишганини, қолаверса, мураккаб, зиддиятли муҳит, шароит қурбони эканликларини тўғри қайд этади. Хусусан, романдаги курашчан ижобий қаҳрамонларнинг заиф тасвирланганини сабабини олим қуйидагича изоҳлайди: "Хўш, қатор танқидчилар назарида "душман синф, миллатчи тимсоли бўлмиш Саидий"га ва унинг теварагидаги бир гуруҳ шахсларга қарши кураш олиб бориши, уларни тор-мор этиши лозим бўлган курашчи қаҳрамонлар кимлар бўлиши лозим эди? 20-30-йилларга оид архив ҳужжатларидан, ўша йиллари матбуотда босилган, бугунгача сақланиб қолган муҳозара материалларидан, кўпдан-кўп танқидий руҳдаги маълумотлардан маълумки, ҳақиқатдан ҳам ҳаётда Саидий типидаги зиёлиларга қарши аёвсиз кураш олиб борган, уларни ер билан яксон этган, кейинроқ қатағон қилинишига замин ҳозирлаган ҳужумкор кучлар, улар олиб борган кураш усули ижодий зиёлилар, адабиёт учунгина эмас, умуман халқ, жамият учун оғир кўргулик бўлгани эндиликда ҳаммага аён. Бундай шахсларни асло ижобий қаҳрамон қилиб бериш мумкин эмаслигини, айни ўша кезларда улар ҳақида бор ҳақиқатни айтиш, ифодалаш мушкул эканини тушунган, ҳис этган ҳолда, яхшиси, бундай шахсларни асарга киритишдан ўзини тийган бўлиши ҳам эҳтимолдан холи эмас. Балки бу ҳам ёзувчининг гуманизм, реализмга садоқати оқибатидир".

Олимнинг "Сароб" романи ҳақида айтган фикрлари, юқоридаги каби мантиқий далиллари, албатта, китобхонга маъқул бўлади. Айниқса, асарнинг турли вариантлари, уларнинг юзага келиш сабаблари, қаҳрамоннинг таназзулга юз тутиши мунаққид талқинида янгича маъно касб этганки, бу ўқувчини асло бефарқ қолдирмайди.

"Ўтмишдан эртаклар" адабиётимиздаги автобиографик асарлардан ижодий фантазиядан холилиги билан, тугал санъат асари сифатида фарқ қилади. У.Норматов мазкур асарни А.Қаҳҳор ҳаётининг охирларида, 60-йиллар ўртасида яратганининг сабабини, унинг болалик хотираларини қоғозга туширишдан кўзлаган ниятни аниқлашга киришаркан, эътиборини ёзувчининг ўша пайтдаги руҳий ҳолати, кайфиятига қаратади. Дарҳақиқат, тоталитар тузум шароитида адибнинг яқин сафдошлари ҳам уни ёқласалар-да, қалтис вазиятларда ошкора ҳимоя қила олмаганлар ва бу шароит ёзувчини изтиробга солган. Рисолада ўша пайтда олтмиш ёшни қоралаб қолган адибнинг оғир руҳий кайфияти, аламли ўй-туйғулари изҳори учун ярим аср бурунги воқеалар — "ўтмиш эртаклари" бир восита бўлгани тўғри қайд этилган. У.Норматов "Ўтмишдан эртаклар" қиссасидаги абсурд воқеликка эътиборни қаратади. Эҳтимол, "абсурд" атамасининг Абдулла Қаҳҳор асарига нисбатан қўллангани айрим эътирозли фикрларни туғдирар. Аммо таъкидлаш лозимки, абсурд воқелик ҳар қандай абсурд шароит туфайли юзага келиши мумкинлигини инкор этиб бўлмайди. Ёзувчи ўз асарида бунга алоҳида урғу бериши шарт эмас.

Рисолада муаллиф Абдулла Қаҳҳорнинг тугалланмаган "Зилзила" қиссаси таҳлилига атрофлича тўхталган. Қиссада адиб бутун бир оиланинг пароканда бўлиши жамият таназзулига асос бўлиши мумкинлигини ёзувчи Собир Салим, унинг хотини Гуландом, ўғли Исмат, Мирвоҳид образлари орқали тасвирлаган. Рисола муаллифининг тугалланмаган "Зилзила" қиссаси ҳақидаги ушбу хулосасига тўла қўшиламиз: "Зилзила" XX асрнинг ноёб ҳодисаси бўлиши аён эди. Бироқ мавжуд тугалланмай қолган саҳифаларнинг ўзи ҳам ўтган асрнинг энг ўткир, энг фожеий ҳодисаси ҳақида улкан ҳақгўй адибнинг салмоқли ҳақ сўзи, бадиий ихтироси сифатида қимматлидир".

Абдулла Қаҳҳорнинг деярли ҳар бир асари танқидчиликнинг зарбасига учраган. Жумладан, "Ёшлар билан суҳбат" китоби ҳам. У.Норматов "Ёшлар билан суҳбат" кўргиликлари" мақоласида ўттиз минг нусхада чоп этилган китобчанинг қандай сабаблар боис таъқибга учраб, йиғиштириб олинганини қизиқарли фактлар асосида ёритган. Ушбу мақола ҳам улкан сўз санъаткорининг умр сабоқлари ҳақидаги мароқли ҳикоя, дейиш мумкин.

Умуман, таниқли адабиётшунос олим Умарали Норматовнинг "Устоз ибрати" рисоласи Абдулла Қаҳҳорни яқиндан билган шогирднинг устоз ижодий меросига доир синчков кузатишлари, эътиборли хулосалари билан қимматли. Айни пайтда, бу китоб шогирднинг устозга чинакам эҳтироми ҳамдир.

Хуршида ҲАМРОҚУЛОВА,
Низомий номидаги
ТДПУ докторанти

Журналларни варақлаганда...

"ТАФАККУР" 2007 йил, 2-сон

Тафаккур журналининг 2007 йил 2-сони босмадан чиқди. Бош муҳаррир саҳифаси "Манний каша соғинчи" деб номланган. Ҳали дунёқараши шаклланиб улгурмаган боласини турли-туман хорижий марказлар ҳомийлигидаги мактабларда ўқитишни хуш кўраётган, уларни "зўр" деб мақтаб тарғибу ташвиқ қилиб юрган кишиларни учратган муаллиф шундай ёзади:

"Зўрроғи"... аллақандай маданий марказлар қарашиб турадиган махсус синфлар экан. Болани унга жойлаш ҳам "ўзи бўлмасмиш"... Текин тушлик овқатлари ҳам алламбало — анови манний кашалар қолиб кетган энди! Бир неча тилни ўргатармиш. Шубҳасиз, биринчи навбатда ўша — "мусиқанинг пулини тўлаган" мамлакат тили, унинг маданияти, зеҳнияти... Бундай даргоҳлардан келажакда чинақам миллат фарзанди ўрнига осмондан тушган космополитлар чиқишига нима дейсиз?!"

Ўзбекистон халқ шоири Усмон Азим "Нима дейсиз, замондош?" рукнининг меҳмони. Шоир мухбир билан суҳбатда адабиёт ва ижодкор, шахс ва жамият, маданият ва маънавият, адабиётнинг бугуни ва эртаси ҳақида ўз мулоҳазаларини билдирган.

Баҳодир Зокирнинг "Ғарб тамаддуни: инқироз аломатлари" мақоласини ўқиган киши Ғарб дунёси маънавий тараққиётидаги инқирозни келтириб чиқарган омиллар билан танишади.

Журналнинг биринчи сонида адабиётшунос олим Иброҳим Ҳаққулнинг "Илмни ким воситаи жоҳ этар" номли мақоласи чоп этилган эди. Бу сонда эса адабиётшунос олим Нусратулло Жўмахўжа "Илм — ҳалоллик майдони" мақоласида ана шу мавзуни давом эттирган.

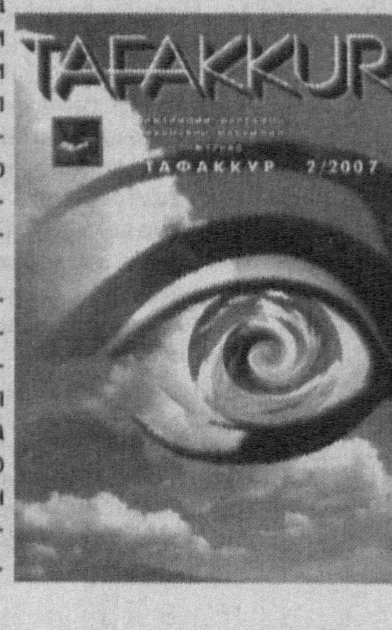

Нодар Думбадзенинг "Кўрнамак" ҳикояси шаҳардаги қулайликларга кўнгил қўйиб кекса ота-онасидан хабар олишни буткул унутиб қўйган, ҳатто уларни ана шундай қулай шароитлари бор шаҳарга бориб яшамагани учун айблаш даражасига етган кимсаларнинг кўрнамаклиги ҳақида. Асарни Низом Комил таржима қилган.

"Сурат ва сийрат" рукнида Шуҳрат Ризо машҳур санъаткор Баҳодир Йўлдошевнинг режиссёрлик истеъдоди манзаралари хусусида фикр юритади. Абдулла Аъзамнинг "Фан ва дин: қайта тирилиш" мақоласида "қиёмат" ва "қайта тирилиш"нинг муқаррарлиги илмий далиллар асосида исботлашга ҳаракат қилинади.

"Навоий соғинчи" рукнидан эса академик Азиз Қаюмовнинг "Қилма ситез..." деб номланган мақоласи жой олган. Унда аллома журналхонларни яна бир бор Навоий бобомизнинг бетимсол ижод олами билан ошно этади.

Филология фанлари доктори Наим Каримовнинг ўзи ўқиган китоблар мутолаасига доир таассуротлари ҳам ўқувчини бефарқ қолдирмайди деган умиддамиз.

Тожибой Исроиловнинг 2001 йили телевидениеда намойиш этилган олти қисмли телеспектаклининг яратилиш тарихи узун. Бу тарих Миллий академик театрдан кейин республика вилоят театрлари орасида илк бор Самарқанд саҳнасида Тожибой Исроиловнинг ўзи 1982 йили қўйган ва катта шов-шувга сабаб бўлган спектаклга бориб тақалади. Ўшанда бу спектакл мавсумнинг "энг яхши миллий мумтоз" спектакли совринига сазовор бўлган эди. Бироқ Шайхзоданинг буюк асари саҳна талқинидан қониқмаган режиссёр узоқ йиллар унга муносиб бошқача ижро калити, янада кенг талқин имконларини топиш орзуси билан яшади. Ниҳоят, 2001 йили "Мирзо Улуғбек"нинг телесериал нусхаси дунёга келди.

Ўзбекистон Республикаси Давлат мукофотига номзодлар

УЛУҒБЕККА ЧИН ИХЛОС

Мақсуд Шайхзода асарининг экран талқини

Режиссёрнинг асосий мақсади асар тузилмасини чуқур англаш, шундан келиб чиқиб ундаги тимсолларнинг тарихий фожеадаги ўрни, ўй-хаёллари моҳиятининг тагига етиш, айниқса, уларнинг ички дунёсини тилига кўчган равон сўз, содда, таъсирчан ҳолатлар орқали очиишни назарда тутиб иш кўриш эди.

Бироқ катта билимдонлик, адабий ва фалсафий мушоҳада истеъдоди билан ёзилган бу асар саҳнабоплигидан қатъи назар, ҳажми катта бир саҳна томошаси ўлчамига сиғмаслиги аниқ. Шунинг учун ҳам Тожибой Исроиловнинг "Мирзо Улуғбек"ни телеспектакл сериали сифатида талқин этиш қарори таҳсинга

сазовор. Буни ўз вақтида жамоатчилик ва матбуот тўғри баҳолади. Айниқса, аллома танқидчиларимиздан Озод Шарафиддинов "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" газетасининг 2001 йил 23 ноябр сонида чоп этилган "Уч чўққининг бири" мақоласида пиеса ва спектаклни атрофлича таҳлил қилар экан, "Яқинда Ўзбекистон телевидениеси кўп қисмли "Мирзо Улуғбек" телеспектаклини намойиш этиб, томошабинларни хурсанд этди. Лекин, назаримда, томошабинлардан кўра ўн чандон кўпроқ адибнинг руҳи шод бўлди" баҳосини берар экан, асар мазмун-моҳияти, шунинг билан тимсолларнинг дилдаги тилга кўчган таъсир кучини тўла очишга ҳаракатни ҳам назарда тутади. Чиндан ҳам Шайхзода "Мирзо Улуғбек"да тилнинг дил изҳори, тимсол ойинаси қабилида иш кўришга қаттиқ амал қилади. Драматургияда қадимдан истеъдод ва саҳнавийликнинг сиру асрори шунда экани маълум бўлса ҳам, бу бахт ҳаммага насиб этавермаган. Ана шу бахтга Шайхзода Улуғбек сиймоси, унинг салтанат ва дунё фалакиёт илмида эгаллаган мавқеи, инсоний қиёфасига шайдолиги, узоқ чеккан илмий-ижодий изланишларининг самарали маҳсули туфайли эришди. Буни яхши ҳис этган режиссёр асар қудратининг бадиий силсиласи фожеа бош қаҳрамонининг босиқ табиат қаърига яширинган теран тафаккури эканини эътиборга олиб иш тутади. Шунинг учун спектакл дабдаба, ортиқча бақириқ-чақириқ саҳналаридан холи.

Спектаклнинг асосий фазилати ундаги тимсолларнинг табиий ҳолатию сўзларининг аниқ, равон таъсир кучида. Томошабин уларни тушуниб, кон қулоғи билан эшитади, ижрочи ҳолатига шерик бўлади, драматургнинг сўз ишлатиш маҳоратига тасанно ўқийди. Шайхзода руҳининг шод бўлиши мана шунда яна бир бор кўринади.

Телеспектаклга ижрочиларни танлаш масаласида ҳам таҳсинга сазовор йўл тутилган. Ролларга машҳур ижрочилар, ҳатто драма театри актёрларидан ҳеч ким таклиф этилмаган. Аксинча, ундаги банд ижрочиларнинг деярли ҳаммаси, Муқимий номидаги мусиқали театрда, Алишер Навоий номидаги опера ва балет театрида ишлайдиган, Тошкент давлат санъат институтида таҳсил кўрган актёрлардан иборат. Ана шулар спектаклда ўз ролларини, айниқса, нутқ маданиятини ўрнига қўйиб ижро этишган. Ваҳоланки, нутқ масаласи бугунги кунда Миллий академик театримизда ҳам, Муқимий номидаги мусиқали театрида ҳам кўнгилдагидек эмаслиги ҳаммага аён. Сабаби нима, деган саволнинг туғилиши табиий. Бунинг иккита асосий сабаби бор. Биринчидан, театрларимизнинг саҳна нутқига эътиборсизлиги бўлса, иккинчидан, режиссёрларимизнинг тил борасида чаласаводлиги, тўғрироғи, она тилимизни яхши билмаслиги, унинг шира ва жарангини яхши ҳис этмаслигидадир. Бу режиссёрларимизнинг кўпчилигига хос касаллик.

"Мирзо Улуғбек" телеспектакли саҳна тили маданияти борасида ҳам ибратли дарс бўлганлиги билан эътиборлидир. Чунки тилни равон ва тоза талаффуз эта билиш, саҳнада бўлсин, кино ва телеэкранда бўлсин, томошабин қулоғига аниқ, таъсирчан етказиб бериш ҳар қачонгидан ҳам долзарб муаммодир.

Ролларнинг ижросига келсак, телеспектаклда мақтовга сазовор ва арзигулик талқинлар истаганча топилади. Булар орасида, албатта, Шафқат Зиямухамедов ижросидаги Мирзо Улуғбек роли алоҳида ажралиб туради. Томошабин, аввало, катта қалб, теран мушоҳада эгаси бўлган, бурро сўзли бу олимнинг муносиб тахт соҳиби эканига шубҳа қилмайди. Тўғриси, шу ҳиссиётни қалбига тугишга эҳтиёж сезмайди. Бу ўзига хос, ижрочи хатти-ҳаракатига мос, чиройли талқин. Муҳими, унинг катта заковат, азму қарор эгаси, сабру тоқат соҳиби эканига томошабинни ишонтиришда. Ижрочи шу ишончни қозона олган.

Собир Раҳимжонов Шайхулислом тимсолини давлатнинг дину диёнат устуни, Улуғбекка чин ихлос қўйган сиймо сифатида гавдалантирган. Пири Зиндоний спектаклда кам иштирок этсада, мазмун-эътибори ниҳоятда ўринли ҳал этилган. Амир Темур томонидан умрбод зиндон этилган Пири Зиндонийни сўроқ қилар экан, аввалига маҳбуслигича қолдириб, кейин озод этилишининг сабаби томошабин учун тушунарли ҳал этилган. Ролни Собиржон Соҳибов мантиқан мазмунли ва таъсирчан ижро этади. Халил Абдуқодиров ҳам Саид Обид ролини кино ва театр саҳнасида ижро этган етук талқинлардан фарқли ўлароқ, ўзга хос йўл билан ҳал этади. Ортиқча даъво ва шовқин-суронли талқин усулидан воз кечган артист Саид Обидни дарди ичида, ҳасадгўй, худбин, нопок фитначи иблис қиёфасида таърифлайди. Бошқа ижрочилардан Ҳайдарали Қосимов (Абдуллатиф), Муқаддас Исаева (Гавҳаршодбегим), Меҳмонали Салимов (Саккокий), Мурод Узоқов (Али Қушчи)лар ижролари ҳам томошабин кўзини қувонтиради.

Жамоатчилик, санъат ихлосмандлари ва мутахассисларга янгилик бўлган "Мирзо Улуғбек" телесериали театр ва кино соҳаси бўйича Давлат мукофотига тавсия этилгани, фикримизча, ўринли.

Тошпўлат ТУРСУНОВ,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби

ҚАДРИЯТЛАР ХАЗИНАСИ

Боши биринчи бетда.

Буюк адибларимиз Ғафур Ғулом ҳамда Ойбек таваллудининг 100 йиллиги муносабати билан уларнинг уй-музейлари қайта таъмирланиб, адабиёт ихлосмандлари учун бебаҳо масканга айлантирилди. Ушбу йилда эса атоқли ёзувчимиз Абдулла Қаҳҳор таваллудининг ҳам 100 йиллиги муносабати билан адиб уй-музейида кенг кўламда қурилиш-таъмирлаш ишлари олиб борилмоқда. Музейнинг янги экспозицияси яратилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2004 йил 27 сентябрдаги "Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлигини ташкил этиш тўғрисида"ги Фармонида белгиланган вазифалардан келиб чиқиб, сўнгги йилларда Вазирлик музейларнинг моддий-техника базасини мустаҳкамлашга, уларнинг фондларини янги экспонатлар ва санъат асарлари билан бойитишга ҳамда кадрлар малакасини оширишга жиддий эътибор берилмоқда. 2005 йилда АҚШ ва Японияда кўплаб музейшуносларимиз ўз малакаларини ошириб қайтдилар. Бу йил эса музей ходимларининг малакасини оширишга янада катта эътибор қаратилмоқда. Шу кунгача Голландиянинг ХИВОС (Ривожланаётган давлатлар билан ҳамкорлик бўйича гуманитар институт) халқаро ташкилоти кўмагида Қозоғистоннинг "Дешт-и-Арт" маркази билан ҳамкорликда Самарқанд давлат музей-қўриқхонаси ва Амир Темур номидаги Шаҳрисабз шаҳар моддий маданият тарихи музейида семинарлар ўтказилди. Бу анжуманларда хорижлик мутахассислар билан республикамиздаги музейларда фаолият олиб бораётган ёш кадрлар ўртасида илмий-амалий мулоқотлар ўтказилди. Бундай тадбирлар мунтазам равишда давом этади.

Музейларимиз халқаро кўламда ҳам фаол қатнашмоқда. Шу йил 22 май куни Париж шаҳрида Самарқанд ва Марғилон шаҳарлари юбилейларига бағишлаб ЮНЕСКО томонидан ташкиллаштирилаётган йирик халқаро анжуманда иштирок этишга тараддуд кўришмоқда.

Ҳозирги кунда Голландия, Белгия, Германия, Россия, Хитой каби кўплаб давлатлар билан йирик кўргазмалар ўтказиш хусусида ҳам музокаралар олиб борилмоқда. Белгия қироллигининг Санъат ва тарих музейи билан ҳамкорликда Ўзбекистон тарихи ва маданий мероси, Германиянинг Маннхайм шаҳрида эса буюк саркарда Амир Темурга бағишланган йирик кўргазма ташкил этиш бўйича муҳим келишувларга эришилди.

Айни вақтда Маданият ва спорт ишлари вазирлиги тизимида 87 музей фаолият юритмоқда. Уларнинг 14 таси Тошкент шаҳрида, 29 таси Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятларда, 25 таси туман марказларида фаолият юритади. Вазирлик тизимида 3 та йирик музей-қўриқхоналар(Самарқанд, Бухоро, Хива "Ичан-қалъа" давлат музей-қўриқхоналари), 37 та асосий ва 47 та филиал музейлар мавжуд.

Вазирлик тасарруфидаги йирик музейлар ва музей-қўриқхоналар экспонатларининг рангли каталоглари минглаб нусхада ўзбек, рус ва инглиз тилларида нашрдан чиқарилди.

Вазирлик тизимидаги музейлар Вазирлар Маҳкамасининг фармойишига асосан Япониянинг Фукуока, Кагава, Иваки, Окидзаки, Киото шаҳарлари музейларида 2005 йилнинг март ойидан декабригача намойиш этилган "Буюк ипак йўли мероси" кўргазмасида фаол иштирок этди.

Шу йилнинг 15-16 май кунлари Наманган вилоят ўлкашунослик музейида "Халқаро музейлар куни" муносабати билан "Ўзбекистон музейларининг янгиланиш стратегияси: фондларни сақлаш ва намойиш этиш истиқболлари" мавзуида республика анжумани ўтказилди. Мавзунинг бундай номланиши боиси шуки, ҳозирги даврда музейлар жамият тараққиётидаги ўрни ортиб бормоқда. Шунинг учун бу жараёнда музейлар ролини янада ошириш мақсадида уларнинг асосий вазифаларини белгилаш лозим.

Халқимизнинг бой тарихи, маданий мероси ва юксак қадриятларини мустақил Ўзбекистоннинг маданий қиёфасини кўрсатувчи омил даражасига кўтариш ва бу билан ҳалқимизни, буюк маданиятимизни, аждодларимиз меросини ва уларнинг мислсиз бунёдкорлик хизматларини музей воситалари билан намойиш этиш орқали фуқароларимизда истиқлолимизнинг қадрини янада чуқур англаш туйғуларини шакллантириш музейлар фаолиятининг бугунги кундаги асосий вазифаси ҳисобланади.

Музейлар — Ўзбекистон тарихи, маданияти ва маънавий қадриятларининг умумий тараққиётини намойиш этади, ўтмиш меросимизни тарғиб-ташвиқ қилади, маънавий ҳаётимиздаги туб ўзгаришларни ашёвий далиллар ва ноёб экспонатлар орқали кўрсатади. Музейлар учун асосий вазифани рўёбга чиқариш учун, аввало, музей бойликларини авайлаб-асраш борасида кўп ишларни амалга ошириш лозим. Бунда асосий эътибор замонавий Ўзбекистон тарихини ёритувчи янги экспозициялар бунёд қилиш, Ўзбекистон ҳаётидаги туб ўзгаришлар, иқтисодий-маданий ва халқаро муносабатлардаги тараққиёт, илм-фан ва юксак маънавият яратишдаги улкан ютуқларни акс эттиришга қаратилади. Шу орқали биз авлод дунёқарашини шакллантиришга, фондларда барча моддий ва маънавий бойликларни жаҳон андозалари талаби асосида системалаштириш, экспозицияларни янги жиҳозлар билан бойитиб боришга, мавжуд бойликларни ҳозирги замон фан талаблари асосида сақлаш ва улардан амалий фойдаланувчилар учун кенг имкониятлар яратишга эътибор бериш мақсадга мувофиқ.

Мавжуд музей биноларини жаҳон андозаларига мослаб тубдан қайта таъмирлаш, фонд, архив, кутубхона, кинозал, устахона ва бошқа бўлимлар ташкил этиш ҳам долзарб вазифалардандир.

Илмий-назарий ва илмий-амалий йўналишларда олиб бориладиган ишларда музейларнинг илмий ходимлари ва бошқа илмий муассасалар билан ҳамкорликда музейларда сақланаётган манба ва ёдгорликларни чуқур ўрганиш орқали халқимизнинг маънавий, ахлоқий, мафкуравий ҳаётининг тарихий илдизлари ҳақида асарлар яратиш, матбуот, телевидение ва радиода қизиқарли чиқишлар билан халқимизни, айниқса, ёшларни баркамоллик ва миллий меросимизни қадрлаш руҳида тарбиялашга эришиш асосий мақсадимиздир. Бой меросимизни республика фани ва иқтисодиёти потенциалини ривожлантириш хизматига қаратиш, музей фонди ва экспозицияларидаги қадимий дурдоналаримизни хорижий давлатларда намойиш қилиш, бунинг учун жаҳон тилларида ёдгорлик каталоглари, музейларимизнинг кўпқиррали фаолиятини ёритувчи реклама ва проспектлар яратиш каби қатор вазифалар муҳим аҳамият касб этади.

Музейлар фаолиятини тубдан ўзгартириш ва такомиллаштириш ишида тажрибали музей ходимлари ва музейшунос олимлар салоҳиятидан самарали фойдаланиш, докторантура ва аспирантура орқали музейшунослик фани бўйича юқори малакали мутахассислар тайёрлаш, умуман, кадрлар тайёрлаш билан боғлиқ барча ишларнинг тўғри йўлга қўйилиши музейлар фаолиятининг мукаммалашувига ёрдам беради.

Конференцияда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси, Молия вазирлиги ва бошқа манфаатдор идораларнинг вакиллари ҳам иштирок этдилар. Улар билан ҳамкорликда муаммоларнинг ечими, музей соҳасини ривожлантириш, музейларнинг янгиланиш стратегияси, фондларни сақлаш ва намойиш этиш истиқболлари ҳақида фикр алмашилди.

Юртимизнинг баъзи ҳудудларидаги маҳаллий ҳокимликлар музейларга эътиборсизлик билан қараётганини ҳам айтмасдан бўлмайди. Миллат тарихи унинг маданий бойликлари кўзгуси бўлган музейларнинг маънавий ҳаётимиздаги ўрнини теран идрок этиш ҳар бир раҳбарнинг бурчи бўлиши керак. Негаки, миллат бойлиги, урф-одати, маънавияти, қолаверса, халқимизнинг узоқ ўтмиши ва тарихига доир энг ноёб, энг нодир ашёлар ва қимматли ва маълумотларни ўзида жамловчи қутлуғ даргоҳ ҳисобланган музейлар аслида миллий-маънавий, ижтимоий-сиёсий қадриятларимизнинг хазинасидир.

Азамат ҲАЙДАРОВ,
сиёсий фанлар номзоди

"СЕВАМАН, ДЕДИММИ?.."

Оиладаги мураккаб — ечими топилмайдиган низолар икки, баъзан уч тарафнинг бир-бирига ён бериши, бир оз бўлса-да, кўп йиллик қадрдони фикрини қабул қилишни истамаслиги оқибатида рўй беради. Аслини олганда, бундай ҳаётий вазиятлар сони ҳар бир оила ички муҳити, тарбияси хусусиятлари билан белгиланади. Жумладан, эр ёки хотиннинг ишдан кеч келиши, бирор қимматли нарсани сотиб олиши, қайсидир ишни бажариши ёки бажармаслиги, нимагадир рухсат сўраши ёки сўрамаслиги ва ҳоказолар баъзан тузатиб бўлмас оқибатларга олиб келади. Турмуш шароитида бу ҳолатлар билан боғлиқ ғийбатлар, икир-чикирлар кўпайгани сари тарафлар муносабатида совуқчилик ортаверади.

Ва, ниҳоят...

Ваҳоланки, ана шу "ниҳоят"нинг олдини олиш, юқорида қайд этганимиздек, низолар ечимини топишда энг самарали усул жуда оддий ва содда бўлиши мумкин. Бу ечимни биз ва қаршимиздаги шартли рақиб ўртасидаги меҳрдан, муҳаббатдан ахтаришимиз керак. Биз ўзимиз билмаган ва ҳис қилмаган ҳолда оиламиздан муҳаббат кўтарилган сари қўяётган талабларимиз ортиғи билан бажарилшини истай

бошлаймиз. Бу туйғу авж олса, оиладан барака қочаверади, ички муҳит заминлари дарз кетаверади, кўнгил ришталари ингичкалашади, узилади.

Азиз ўқувчимиз, эҳтимол, муаллиф нима учун бу қадар узундан узоқ кириш қиляпти, деб ажабланиши мумкин. Биз фикр юритмоқчи бўлган саҳна асари моҳияти айнан оиладаги меҳр ва муҳаббатнинг қадри ҳақида. Айниқса, ана шу муҳаббатни ҳар бир инсон қанчалар эъзозлаши, дил гавҳари баҳосида авайлаши кераклиги ҳақида. Драматург Санжарали Имомов аввалги асарларидаги каби бу сафар ҳам (Ўзбек Миллий академик драма театри, "Севаман дедимми?..") инсон қалбининг, инсон руҳий оламининг нозик пардаларини чертиш орқали яхшигина мусиқага тенг саҳна асарини яратибди. У бу сафар ўз олдига қалби нозик, кўнглида саҳнага чиқиб одамларга маънавий бойлик тарқатишдан бошқа орзуси йўқ касб эгалари — артистлар ҳаётидан олинган лавҳалар билан томошабинни танитиш мақсадини қўйган. Муҳими, драматург бу муаммони оилавий вазиятда очишга уринган ва ниятига етган.

Маълумки, саҳнада бирор ролни ўйнаётган артистнинг орзулари, унинг ички ёниш ва ўчишлари, ижодий лабораториясидаги мусбат-манфий оқимлар реакциясида жунбушга келишлари одатда "саҳна ортида" деб аталмиш биз — оддий томошабин учун сир ҳисобланган олам комида ғойиб бўлади. Артист ўй-ташвишларини, шахсий йўқотишларини таранг тортилган асабларини бир четга қўйиб, яратаётган қаҳрамони ҳаёти билан саҳнада яшагани, ҳаракат қила олгани учун ҳам санъаткор ҳисобланади. Аммо у ҳаётда қандай одам? Унинг орзулари, ниятлари, ташвишлари, қувончлари борми? Бу саволлар фақат саҳна санъаткорига яқин кишилар учунгина маълум холос. Санжарали бизга "Севаман, дедимми?.."си билан санъаткорнинг оилавий муҳитини кўрсатиб берган.

Менимча, ҳар бир санъаткор Отелло, Дездемона, Гамлет, Офелия, Навоий, Бобур, Ўткурий каби саҳна мўъжизаларига айланган ролларни ижро этишдан ташқари, ўзининг табиати, дунёқараши, шахсан ўзининг оламини саҳнада кўрсатиш орзусида яшайди, айнан ўзини ўйнашни ҳавас қилади. Ёшлигимизда "Отелло"ни Шекспир жаноблари айнан Аброр ака ва Сора опа учун, Навоийни эса Уйғун билан Иззат Султон, шубҳасиз, Олим Хўжаев учун яратган деб ўйлар эдик. Кейинчалик билсак, ҳақиқатан ҳам Ўлмас Умарбеков "Қиёмат қарз"ни Шукур Бурҳонов, Саид Аҳмад "Келинлар қўзғолони"ни Зайнаб Садриева, Эркин Воҳидов "Олтин девор"ни Ғани Аъзамов учун ёзишган экан. Хуллас, саҳна усталари томошабин олдида қанчалар ўзларининг оламини кўрсатиш имконига эга бўлсалар, шу қадар бахтга эришар эканлар.

Яқинда, менимча, ана шу бахтли одамлар қаторига яна икки гўзал, ўз меҳнати билан саҳна мухлисларинигина эмас, радио ва телевидение шайдоларини ҳам йиллар давомида мамнун қилиб келаётган санъаткорлар қўшилди. Улар Гавҳар ва Жамшид Зокировлардир. Томошабин қаршисидаги саҳна ҳам томошагоҳ, икки артистнинг хонадони, ҳам машқхона вазифасини ўтайди. "Севаман, дедимми?.." спектаклида бевосита саҳнада ўйин кўрсатаётган қаҳрамоннинг исми тилга олинмайди. Эҳтимол, режиссёр Полина Шумилова бу билан асар қаҳрамони ва уни ўйнаётган артист, рамзий олганда, битта шахсдан иборат, деган фикрни бизга англатмоқчи бўлгандир. У шахс, аниқроғи, шахслар сиз яхши биладиган Гавҳар ва Жамшид демоқчидир. Санжарали ўйлаб топган бу воқеа эса бир оила қурган саҳна санъаткорлари хонадонида деярли ҳар куни содир бўладиган ҳаёт лавҳаларидан иборат. Энг муҳими, шу ечим воситасида драматург бизни ўзимиз дастлаб тушуниб етмаган ҳолда артистларнинг ижод студиясидаги жараён билан таништиради.

Томошабин яқин икки соат давомида битта оилада рўй бериши муқаррар ҳисобланган бир неча жанжалли вазиятлар гувоҳига айланади: эр уйга сабабсиз кеч қолади; хотин эрининг ўзига нисбатан совуқроқ муносабатини сезади; эр хонадонида ўзи ўрнатган тартиб бузилаётганини хаёлидан ўтказади; хотин шахсан унинг ижроси учун бош рол белгиланган пиесанинг ёзилганини эшитиб қувончга тўлганида, эрининг қаршилигига учрайди ва ҳоказо. Ҳар бир ҳолат оилавий жанжалга асос бўлиши мумкин. Аммо бу турмуш ўртоқлар бир-бирига муҳаббатли одамлар. Улар бир-бирларини қанчалар муҳаббат билан севишларини очиқ айтмайдилар. Ҳатто ўзларини бир-бирларига бефарқ кўрсатадилар. Лекин хонадондаги ҳамма муносабатлар севги, ҳурмат, меҳр ришталари билан чамбарчас боғлангани учун ҳар қандай тортишувлар дока рўмолнинг қуришигача бўлган муддатда ниҳоясига етади. Аввал драматург, қолаверса, Гавҳар ва Жамшид томошабинга оилада зиддият туғилган заҳоти бирontангиз бироз чекинишингиз керак, деб таъкидлагандек бўладилар.

Ахир, бугунги кунда арзимаган баҳонани важ қилиб бузилаётган оилалар кам эмас-ку. Шунинг учун ҳам эр ўз аёлига "Севаман, дедимми?.." десин, аммо севсин, деган фалсафа асардаги асосий мақсадни белгилагандек туюлди бизга. Эр-хотин ўртасидаги келишмовчилик унинг ечимини топишга уринишдадир. Бу жиҳатдан Гавҳар билан Жамшид ўзларига белгиланган ролни ўйнаш учун маънавий ҳуқуқлари бор эканликларини намойиш этганлар. Чунки Жамшид билан Гавҳархоннинг турмуш ҳаёти саҳна ижодкорлари учун намуна деса арзигулик. "Севаман, дедимми?.."даги саҳналар фикримизнинг бир лаҳзалик исботи холос. Икки санъаткорнинг ўзаро ҳурмати, меҳри, оқибати томошабинни ҳам бефарқ қолдирмайди. Айниқса, мураккаблашаётган вазиятда уларнинг ўзларини тутиш усуллари "оила муаммоси" фанидаги ўзига хос амалий машғулотларни эслатади. Янги уйланган ўғиллари, келинлари иштирок этувчи лавҳалар эса лаззатли ёшлик чоғларини эслаш учун восита. Қани энди ўзбекнинг ҳар бир оиласида ҳам юқорида айтганимиздек, бир томондан, "дока рўмол" умуман "ҳўл бўлмаса", ҳўл бўлган тақдирда эса тезроқ қурий қолса, халқимизнинг қуввати бутун оламни титратадиган кучга эгалик қилмасмиди.

Карим ака бошлаб берган Зокировлар санъати ўзбек маданияти деб аталмиш минглаб йиллик улкан чинорга яқин юз йилдан буён қувват бериб келаётган сертармоқ илдизлардан биридир. Шоҳиста опа, Ботир ака, Луиза ва улар қаторида Гавҳар ва Жамшид оила анъаналарига содиқ инсонлар. Гавҳархоним куни кеча телевидениедаги суҳбатда: "Артист ҳаёти ёши билан эмас, ўйнаган роли билан ўлчанади", — деб жуда ибратли гап айтди. Лекин спектакл давомида ҳам, ўзлари билан сўзлашганингда ҳам Гавҳарнинг кўзи: "Фақат Жамшид ёнимда бўлса бас", — деб турishини ҳам ёдда тутайлик.

Хуллас, "Севаман, дедимми?.." Санжарали Имомов, Полина Шумилова, бош қаҳрамонларнинг ўғли ва келини ролини ўйнаган икки ёш актёр ва Жамшид, Гавҳар Зокировларнинг томоша қилса арзигулик, мулоҳаза юритгулик, ўйлагулик асарлари сифатида бизга маъқул бўлди.

Омонилла МАДАЕВ

САҲНАДА УВАЙСИЙ СИЙМОСИ

Жаҳон драматургиясининг отаси, "Отелло", "Гамлет", "Қирол Лир", "Макбет" ва яна ўнлаб ўлмас асарларнинг муаллифи Уилям Шекспир ўз дўсти, актёр ва драматург Бен Жонсонга вафоти олдидан шундай гапларни айтган экан: "Ҳар бир асаримни ёзиб бўлиб театрга тақдим этар эканман, мени чуқур ҳаяжон ва қўрқув босади. Яратган асаримда бирор-бир нуқсон ёки камчилик йўқмикан, драматургия қонун-қоидаларга жавоб берармикин, муқаддас саҳнага менинг асарим лойиқмикин, деган шубҳа мени қийнайверади. Бу шубҳа ва ҳаяжон мени ижодимнинг охиригача тарк этмади, шундан бахтиёрман".

Улуғ Шекспир бутун ижоди давомида ўзига шундай катта талаб қўйиб келган.

Хўш, бугун янги саҳна асарларини яратаётган ва театрларга тақдим этаётган устоз ва ёш ўзбек драматургларимизда шундай талабчанлик борми?

Куни кеча Ўзбек Миллий академик драма театрида ёш драматург Зулхумор Солиеванинг "Увайсий" драмаси намойиш этилди. Асарда муаллиф мумтоз шоирамиз Увайсий ҳаёти ва ижодий фаолиятини очиб беришга ҳаракат қилган. Асарни саҳналаштирувчи гуруҳ — театрнинг бош режиссёри, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Валижон Умаров, рассомлар Умида Ирматова, Севара Зуннунова, бастакор Ўзбекистон санъат арбоби Анор Назаров шоира ҳаётини, қарама-қаршиликлар билан тўла даврни, тарихий шахсларнинг ўзаро муносабатларини акс эттиришга уринганлар. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Саида Раметова Увайсий образини тўлақонли очиб беришга ҳаракат қилган.

Таниқли актёрлар — Ўзбекистон халқ артисти Теша Мўминов, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Зуҳра Ашурова, Маҳмуд Исмоилов, Ҳожиакбар Комилов, Муқаддас Ҳолиқова ва бошқалар катта масъулиятни ҳис этиб, қаҳрамонларининг ички оламини кўрсатишга бел боғлаганлар.

"Ўзбектеатр" ижодий-ишлаб чиқариш бирлашмаси ўтказган жамоатчилик кўригида иштирок этган адабиётшунос ва театршунос олимлар Ҳафиз Абдусаматов, Ҳамидулла Икромов, Тоҳир Йўлдошев, Омонулла Ризаев ва бошқалар Миллий театр жамоасининг катта меҳнати ва изланишларини муносиб баҳолаган ҳолда, З.Солиеванинг асарида улкан лирик шоирамиз Увайсийнинг ҳаёти ва ижодий фаолияти, у босиб ўтган ташвишли ва сўқмоқли йўллар етарли даражада очилмаганлигини таъкидладилар. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси қошидаги драматургия секцияси бошлиғи, таниқли драматург Эркин Самандаров театрлар бундай жиддий мавзудаги тарихий асарларга шошма-шошарлик билан мурожаат этмасликлари тўғрисида сўзлади. "Ушбу театр саҳнасида ўз вақтида устоз ёзувчи-шоирларимиз Уйғун ва Туроб Тўланинг пухта ва жиддий ишланган "Зебунисо", "Нодирабегим" драматик асарлари муваффақиятли саҳналаштирилган эди. Шу қаторда Увайсий ҳам ўз ўрнига эга бўлишини кутгандик", деди Э.Самандаров.

Ўйлаймизки, театр жамоаси муаллиф билан ижодий ҳамкорликни давом эттириб, билдирилган таклиф ва мулоҳазалар асосида спектаклнинг фалсафий, ғоявий ва бадиий юкини янада мустаҳкамлаб, Увайсий образини асарнинг бош қаҳрамони сифатида кўрсатиб беради.

А.РАҲИМОВ,
"Ўзбектеатр" бирлашмаси ахборот бўлими раҳбари

Абдулла ҚАҲҲОР — 100

Дадахон НУРИЙ

УСТОЗНИНГ СЎНГГИ БАҲОРИ

Буюк мусаввир ҳамда фидойи мураббий Чингиз Аҳмаров бир гал Абдулла Қаҳҳор олдига бориб юрганимдан хабар топиб, шундай деганди:

— "Сароб" романига суратлар ишлаш жараёнида ёзувчи ҳузурига кўп марта борганман. Қаҳрамонлар образини яратишда кимлардан "андоза" олишни маслаҳат берарди у киши. Афсус, ўша пайтлар асар муаллифи суратини "қоралама" қилиб бўлса-да, қоғозга тушириб олмаган эканман. Мендан ўтган бу хатоликни сен қайтармаслигинг керак. Абдулла Қаҳҳор олдига борганингда ёнингда доимо қоғоз-қалам бўлсин!

Чингиз домланинг зиммамга юклаган вазифаси мен учун аввалига мутлоқ амалга ошириб бўлмайдиган мушкул ишдай туюлиб юрди. Тўғри-да, эрмак учун онда-сонда суратлар чизиб қўядиган мендай "чалашогирд" қаерда-ю, Абдулла Қаҳҳордай одамга қараб туриб суратини ишлашга журъат қаерда!

Шундай бўлса-да, орадан ойлар ўтгач, у кишининг бир нечта "қоралама" суратларини қоғозга тушириб олдим.

Устоз бир куни:

— Табиатни тасвирлашда сўз "бўёқ"ларингиз яхши. Чизишда-чи? — деб сўраб қолди.

— Манзара суратлар ишлаганим бор, — дедим.

Эртасига ман-ман деган мўйқалам соҳиби орзу қиладиган "этюдник"ка бири "Кўча бўйидаги азим дарахт" деган, иккинчисига ҳали ном қўйилмаган суратларни жойладим-да, устозга кўрсатгани олиб келдим.

Абдулла акага ҳар икки пейзаж ҳам маъқул бўлди чоғи, узоқ қараб қолди ва иккинчи манзара-сурат остидаги ёзувга ишора қилиб:

— "Нанай". Бу Бўстонлиқдаги қишлоқлардан бирининг номи-ку! Нега қишлоқнинг ўзи кўринмайди? — деди.

— Аслида бу, қишлоқдан анча олис Чотқол тоғлари ичкарисидаги Ахсарсойнинг Псков дарёсига қуйилиш жойи, — дея адибга тушунтира бошладим. — Манави биринчи планда турган, танасидан тортиб, тепа шохларигача қорайиб кетган дарахтни бир неча бор яшин урган. Қуриб-қовжираб қолган пайтлари ҳам бўлган. Барибир янги новдалар чиқариб, кўкариб кетаверган. Бу "Бардош дарахти" ҳақида менга нанайлик кекса отахон Тиллахон бува сўзлаб берган. Энди, Абдулла ака, шу манзара суратга ўзингиз ном қўйиб берсангиз. Аслида-ку, мен ушбу дарахтни Сизга қиёслагим келади.

Адиб индамади. Юзларида ҳам бирон ўзгариш сезилмади.

Бир пайт менга ўгирилди-да:

— Айтиб турибсиз-ку, "Бардош дарахти" деб. Унга "соҳил"ни қўшайлик.

— "Соҳилдаги бардош дарахти"!

— Ана. Олам гулистон, — у кишининг чеҳраси ёришгандай бўлди...

"Абдулла Қаҳҳор замондошлари хотирасида" номли китобда "Устознинг сўнгги сурати" деган мақола билан қатнашганман. Унда 1968 йилнинг қиш оқшомларидан бирида қора туш билан чизилган сурат ҳақида гап кетади.

Аслида устоз Абдулла Қаҳҳорнинг охирги сурати ўша йилнинг айни баҳор, ҳаммаёқ гуллар тароватига бурканган кунларидан бирида қоғозга тушириб олингани яқинда адиб билан учрашувлар тафсили қисқача баён қилиб борилган папкаларни кўздан кечираётганимда маълум бўлиб қолди. Тепасига "Гулхан" деб ёзилган (аввалроқ шу болалар журналида ишлаганман) конверт ичидан Абдулла аканинг бир нечта "қоралама" суратлари чиқди. Суратларга қўйилган имзо остида "5-IV-68" санаси кўзга ташланади. Демак, айнан шу "чизги"лар Абдулла Қаҳҳор ҳаётининг Тошкентда кечган охирги кунлари билан боғлиқ бўлиб чиқади.

Мухтасар маълумот сифатида қоғозга туширилган ёзувларни ўқирканман, беихтиёр бундан салкам қирқ йил аввалги апрел кунлари кўз олдимда қайта гавдалангандай бўлди...

Абдулла ака эрталаб Озод Шарафиддиновни йўқлаб қўнғироқ қилганди, гўшакни келинойи кўтарди чоғи "Шарофатхон, Озод келиб кетсин" дедилар.

Орадан кўп ўтмай ташқаридан гувиллаган овоз эшитилиб, машина келиб тўхтади. Эшикни очдим. Шундоқ рўпарада анчагина уриниб қолган, Абдулла ака таъбири билан айтганда, "Кострюлкаранг" машина турарди.

Бир пиёла чой устида айтилган гап қисқа бўлди:

— Озод, бу кунлар ҳам ғаниматга ўхшаб қолди. "Ако Бухор" (Абдулла ака истиқомат қиладиган ҳовлига яқин жойда дўкончаси бор сартарош)га юз-бошни бир кўрсатиб, сўнг шаҳар айланиб келсак.

Анчадан бери хонанишин бўлиб, ташқарига чиқмай қўйган Абдулла аканинг кутилмаганда бундай қарорга келиб қолиши Кибриё опани қувонтириб юборди.

Устозга маъноли қараш қилиб:

— Менам сизлар билан бораман, — деди.

Абдулла ака босиқ оҳангда:

— Аёл киши кашанда носқовоғидай доим унинг ёнида осилиб юравериши шарт эмас. Унинг бошқа вазифаси ҳам бор. Яъни, биз айланиб келгунимизча пазандалик санъатингизни намойиш қилиб турсангиз улуғ иш бўларди, — деди.

Опа индамай қолди, лекин ўзини бир гапдан тиёлмади:

— Шу баҳорий кунларни "ғанимат"га чиқармай, иккимиз бошқа пайт алоҳида айланиб келамиз, десангиз бўларди!

— Насиб этса айланармиз. Қутилдимми? Озод, энди сизнинг заҳматкаш уловингизга бироз дам берайлик-да, менинг машинамни ҳайдаб кўчага олиб чиқинг. Уни минишга-ку, оёқ ярамай қолди. Ҳеч бўлмаса уч-тўрт кун хизмат қилсин.

Озод ака қошларини чимириб устозга қаради:

— Нега энди уч-тўрт кун? Яп-янги машина бўлса! Ҳали кўп хизматингизни қилади, Абдулла ака. Даволаниб келганингиздан кейин Фарғона водийсини ўзингиз бошчилигингизда яна бир бор айланамиз.

— Улар мени тузатиб юборишига кўзингиз етяптими?

— Нега етмасин, Кремл шифохонаси бўлса!

— Мени эса "Қамчиқ" довони томонларга кетгим келяпти. Ҳозир у ерда тоғлар этаги кўм-кўк ўтларга бурканиб ётгандир. Лолалар ҳам очилган бўлса керак.

— Хўп десангиз кетаверамиз, — деди Озод ака қаддини тиклаб, овозини баланд қўйиб, ҳозироқ йўлга тушишга шай кишидек.

Абдулла ака бошини сарак-сарак қилди:

— Қайда. Дўхтирлар ҳеч қаерга чиқармай қўйишди-ку! Мени мунча аяшмаса!

— Бугун биринчи апрел, ўша дўхтирларни бемалол алдайвериш мумкин! — гапни ҳазилга бурди Озод ака.

Устознинг 60 йиллиги муносабати билан олинган "Волга" кичкина яланглик тўридаги гаражда чанг босиб ётарди. Уни ташқарига олиб чиқиб "ювиб-тарадик".

Кейин бир оёқлари тўпиғигача қалин жигарранг жун рўмол билан ўралган Абдулла акани машинага ўтқаздик. Улар "Ако Бухор" сартарошхонасига, сўнг шаҳар айланишга кетишди.

Абдулла ака кеч пешингача чўзилган "сайр"дан анча толиққан ҳолда қайтди. Катта меҳмонхона-залга кириладиган эшикнинг шундоқ ўнг томонига деворга ёндоштириб қўйилган дивандаги пар ёстиққа оҳиста суянаркан:

— Ҳар ҳолда кўриб келганим яхши бўлди, — дея ярим жилмайиш билан Озод акага қараб, қўшиб қўйди. — Қаранг, ҳамаёқда баҳор нафаси. Яшагинг келади...

Эртасига жажжи бутоқчалари гулга бурканган бир шохчани кўтариб Шуҳрат ака кириб келди.

— Қаранг, Абдулла ака, ҳовлимиздаги ўрик гуллабди. Увол қилиб узмай дедим-у, сизга бир кўрсатгим келди-да.

Абдулла ака шохчани қўлига олиб, ундаги гардиши нозик пуштиранг гулларга тикилиб боқди, ҳидлаган бўлди, сўнг Шуҳрат акага ўгирилиб деди:

— Кеча шаҳар айланиб келдик.

— Эшитдим. Жуда яхши иш бўпти.

— Ғафур Ғуломнинг болалиги ўтган Қоратош маҳалласидаги ноклар ҳам оппоқ бўлиб, очилай деб турибди. Шуҳрат, табиатнинг ҳукми қизиқ-а, мана шу гуллар озгина вақт ўтгач, қуриб-қовжирайди, ўрнида мевалар пайдо бўлади. Улар ҳам пишиб тўкилади. Бу "тўкилиш" дегани умрнинг поёни бўлса керак...

Абдулла аканинг қочиримлари ҳамда тагдор гаплари маъносини дарров англаб олиб, жавобига шай турадиган Шуҳрат ака нима дейишини билмай, бир лаҳза тараддудланиб қолди.

Орага чўккан сукутни яна Абдулла аканинг ўзи бузди:

— Дўрмон томонлар ҳам яшнаб кетгандир. Бир бориб қўйиш керак. Энди у ерларни кўриш насиб этадими-йўқми...

Шуҳрат ака кулиб юборди:

— Нега насиб этмасин, Абдулла ака! Мана, ҳамма ёқда наврўзи олам. Яқинда Шаботхон (Хўжаев) бир гап айтиб қолди: қишдан эсон-омон чиқиб олган беморларнинг етмиш фоизидан кўпроғига табиатнинг ўзи шифо бериб тузалиб кетармиш. Кайфиятни яхши тутишда гап кўп экан.

— Тўғрику-я, мени яна қиш-қировли жойларга жўнатишаётган бўлса-чи!

Шуҳрат ака:

— Ўзбекистоннинг ҳавосидан ўзим обориб тураман, — деди.

Устознинг кейинги кунлардаги ҳар бир гапидан она тупроқдан оёқ узиб кетгиси йўқлигини англаш мумкин эди. Бироқ шифокорлар у киши Москвага бориб даволанмаса бўлмаслигини, ҳукумат шифохонасида алоҳида палата тайёрлаб қўйилганини айтишарди. Саккизинчи апрел куни учун самолёт чиптаси ҳам тайёрлаб қўйилганди.

Шуҳрат ака устознинг Дўрмонга чиқиб келиш ҳақидаги фикрини қўллаган бўлди:

— Сергей боғингизни янги тушган келинчакнинг ҳовлисидай саранжом-саришта қилиб, кутиб ўтирибди.

Бешинчи апрел куни эрталаб Дўрмонга чиқиб келдик. Абдулла ака атрофга завқ билан кўз ташлаб олди-да, ёнида қўлларини қовуштириб турган директорга деди:

— Сергей, Шредерга — Маҳмуд Мирзаевга ўринбосар қилиб юборайликми?

— Раҳмат Абдулла ака! Шундоғам мана шу кичкина хўжаликнинг ишлари етиб-ортаяпти.

Кибриё опа ўз "касб-кори" — пазандачиликка уннаб кетди. Лиммо-лим сув оқиб турган катта ариқ устига қўйилган ёғоч каравотга кўрпачалар тўшаб, ўртадаги хонтахтага дастурхон ёзилди. Бир пайт Сергей ака ижод уйи ошхонаси томондан баҳорнинг тансиқ таоми — кўкат сомса кўтариб келиб, ҳаммани каравотга чорлади.

— Абдулла ака, — деди директор ўртага қўйилган лаганга ишора қиларкан, — инсоф билан ўзингиз тақсимламасангиз, кимгадир етиб, кимларгадир етмай қолиши мумкин.

Абдулла ака жиддий қараш қилиб:

— Ишқилиб сомсалар "Литфонд" ҳисобидан эмасми! — деб қўйди-да, тарелкаларга икки донадан қилиб, сола бошлади.

... Абдулла акага сувнинг салқини таъсир этди шекилли, енгил кулранг женси палтони елкаларига тортиб, дурустроқ ўраниб олдилар. Шундан кейин биз у кишини офтобрўй жой — яланглик четидаги шафтоли дарахти остига қўйилган оромкурсига ўтқаздик. Адиб чарчоқданми, оғир нафас олиб, бошни орқа суянчиққа қўйди. Тип-тиниқ осмон юзига тикилиб турган нигоҳлари беихтиёр кўкда чарх уриб юрган қалдирғочларга тушди. Бирдан ўша баҳор элчилари пастга томон шўнғиди-да, зум ўтмай йўлакнинг нариги бошида пайдо бўлди. Кейин чуғур-чуғур қилганча Абдулла ака ўтирган яланглик узра пайдо бўлди, гир айланди-ю, яна кўкка қараб парвоз қилди.

Бу ҳолат шубҳасиз адибни ҳайратга солганди. "Наҳот, шу жажжи жониворлар ҳам мен билан хайрлашган бўлса" дегандек улар орқасидан қараб қолди.

Мен Абдулла аканинг мана шу дақиқалардаги ҳолатини қоғозга туширмоқ учун қўлимга қалам олдим ва бир нечта (ўша "5-IV-68" рақами қўйилган) "қоралама"лар чизишга улгурдим. Учқун Назаров эса Абдулла аканинг "Любительский" фотоаппаратини ишга солиб, суратлар оларди.

Ўша куни кечгача Дўрмонда бўлдик. Оқшом туша бошлади ҳамки, Абдулла ака кетайлик демасди.

Ниҳоят Кибриё опа:

— Жўнайлик энди. Кунлар исиганда бемалолроқ келармиз, — деди.

Абдулла ака сал жунжигандай бўлди, сўнг ўзига хос тагдор гап қилди:

— Қишга қараб кетяпмиз-у, қанақасига бемалолроқ бўлсин! Майли, кетдик, ўша томонларга!..

Шаҳарга йўлга тушишдан олдин Абдулла ака олди айвон, бир даҳлиз, бир хонали уй ёнига кўтарма қилиб қурилган, унга чиқиб қарасангиз Фарғона водийсини эслатувчи зумрад дала-боғлар кафтда тургандай бўлиб кўринадиган нақшинкор шийпонга, қийғос гулга бурканган дарахтларга узоқ тикилиб боқди. Ҳатто машина катта йўлга чиқиб, қайрилгунга қадар ўз боғидан кўз узолмади...

1968 йилнинг 8 апрелида устозни Москвага жўнатишди. Унинг ёнида доимий ҳамдам-ҳамроҳи Кибриё Қаҳҳорова, кузатувчи бир ҳамшира қиз бор эди.

Самолёт қўнгач, шу нарса маълум бўладики, беморни олий тоифадаги врачлар тугул, оддий шифохонанинг оддий ходимлари ҳам кутмаётган экан. Кибриё опанинг зир югуриб, кўплаб идоралар эшигини қоқиши, анча-мунча сарсон-саргардонликлардан сўнг ўз юртида суюкли ва ардоқли бўлган Ўзбекнинг буюк Ёзувчиси ўртамиёна шифохонанинг оғир касаллар билан тўла умумий палатасига ётқизилади.

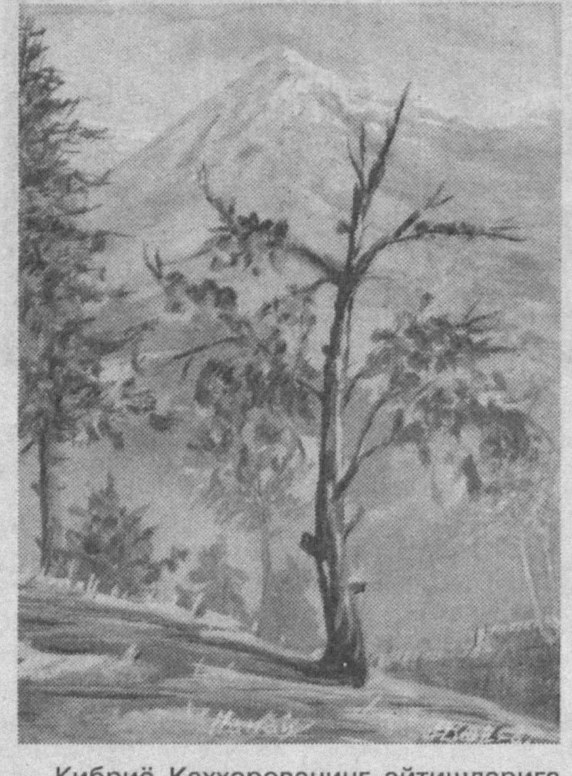

Кибриё Қаҳҳорованинг айтишларига қараганда, Абдулла ака у ердаги шарт-шароитни кўриб "Бу ер "Олтинчи палата" (А.Чеховнинг шу номли ҳикоясига ишора)ни ўзи-ку, бошқа жой топишолмабди-да" деган экан ўкинч билан.

Адиб қирқ етти кун давомида бир марта ҳам "оҳ" демай, нола-фиғон чекмай ўлим билан мардона олишади.

Ниҳоят умр поёнига кўзи етгач, содиқ, вафодор кишиси Шуҳратни чақиринглар, деб илтимос қилади.

Тошкентдан зудлик билан етиб келган шогирдини кўради-да:

— Яқинроқ келинг, юртимизнинг баҳорий ҳавосидан бир тўйиб нафас олай, — дейди.

Бу халқимизнинг фидойи, буюк фарзанди Абдулла Қаҳҳорнинг сўнгги сўзлари эди...

ДАРЧА

Боши учинчи бетда.

— Ниятиз эшик ўрнига ғишт уриш экан, жилла қурса дарча-парча қўйиб кетсангиз бўларди, — деди ука бўшашиб. У акасининг дилини хуфтон қилиш истагидан воз кечганди.

— Планда бор, — деди акаси унинг гапини бўлиб. — Нима, биззи оқибатсизга чиқарвоссанми, ука?..

Абдуфаттоҳ изига қайтди.

Эртаси ишдан уйига келганида кеча эшик ўрнига урилган ғиштлардан тўрттаси олиб ташланганини кўриб, юзига қон югурди, кўнгли ёришди. Шу кундан бошлаб худди ана шу даричадан нафас олаётган одамдек суюниб юрди. Кунига икки-уч бор унга ўғринча кўз ташлаб қўяди. Гўё осмондан тушган фаришталар ҳовлисига ана шу ердан кириб келаётгандек туюларди.

Бир гал кичикроқ маърака қилинганида дарча иш берди: дошқозон аканинг ҳовлисига ўрнатилди. Коса-лаганлар шундоққина дарчадан бериб-олинди, қайтанга яхши бўлди...

...Ўшанда жонни зирқиратадиган қаҳратон қиш эди. Янги йил кечасини оиласи билан нишонлаётган Абдуфаттоҳ нима бўлдию тоза ҳаво истаб ҳовлига чиқди. Керишди, қўлларини олдинга узатганича пағa-пағa ёғаётган қорга тутди. Пардек қор парчалари кафтларига тушиб эриб кетаверди. Бундай сурурли манзарадан унинг юраги чексиз завқ-шавққа тўлди. Қор ёғиши забтига олган кезларда у ҳовли ўртасига бориб ёш боладек ётиб олар, само супрасидан қоқилаётган учқунларга кўмилиб кетгиси келарди.

Абдуфаттоҳ бир муддат ҳовли этагидаги уйга термулди. Деразаларига оқ сурп тортилган уй мунғайиб қолган муштипар кампирдек маъюс турарди. Кейин дарчадан қўшни ҳовлига кўз ташлади. Бирорта ҳам ёниқ чироқ кўринмасди. "Байрам тунида қаёққа кетишди экан..." кўнглидан ўтказди.

У эртаси куни тўнғич жиянини кўчада учратиб қолди. Байрам оқшоми қандай ўтганини суриштирди. Қиз боёқиш хомуш тортиб деди: "Адам бу бизнинг байрам эмас, дилбузар — бидъат, деб Янги йилни нишонлашга қўймадилар". Абдуфаттоҳ бошини сараклатди, жиянларига ичи ачиди, кейинги пайтларда акасининг оёқ олиши бошқача бўлиб қолганини эслади.

Орадан ҳеч қанча вақт ўтмай, кунларнинг бирида қўшни ҳовлида қиёмат қўпди. Абдуфаттоҳ дарчадан разм солди. Акаси хотинини олдига солиб қувар, шўрлик аёл қорда ялангоёқ қочарди. "Яна аслига қайтибди!" деган ўй ўтди уканинг хаёлидан. Ўғил-қизлари бўйига етиб қолган одамнинг маст-аласт юриши хунук кўринарди. У "эр-хотиннинг ўртасига тушган аҳмоқ" деган гапни бир-икки такрорлаганича дарчага яқин келди. Ҳадиксираб овоз берди: "Тинчликми, ака? Келинойимни тоза қийнаб қўйибсиз-ку!".

— Олимлигингни уйингда қил, бола! — маломат қилишга тушди ака. — Хотинчангга тишинг ўтмаганидан кейин уни сизлайсан, хумордан чиққунча сўкиш, уриш у ёқда турсин, бурнидан баланд гапиролмайсан. Тумшуғингдан ип ўтказиб олиб етаклагани-етаклаган. Хотин — маники, билганимни қиламан. Так что, ишимга бурнингни суқма, бола, ёмон бўлади...

Ака гап билан тўхтаб қолгани йўқ. Музлаб ётган ерни чопиб лой қорди. Тўртта ғишт топиб ҳар икки ҳовлига зеб бериб турган дарчани ёпиб ташлади. Абдуфаттоҳ маст-аласт акасига бир нима дейишга ботинолмади. У гўё нафас йўли бекилиб қолган бемордек бўғилиб юрди, бир муддат изтироб чекди.

Дарча ёпилиб, қон-қариндошлик йўлларини қум босди. Вақт деганлари ҳовли ўртасида текис девор бино қилганидек, Абдуфаттоҳнинг кўнглидаги чандиқларни ҳам силлиқлаб ўтди. У "Балки, шу дахмаза олдинроқ ёпилганида бир дунё гап-сўзга қолиб юрмасмидик..." деган мулоҳазага ҳам бордию бироқ билиб-билмай отасининг ҳамёнига қўл солган ўғилдек бемаъни хаёлидан ўзи уялди.

Абдуфаттоҳ хаёл осмонидан тушган паллада тонг ёришиб, қоронғулик секин-аста чекинмоқда эди. Шу пайт дарвоза беўхшов тақиллаб қолди. "Бемаҳалда ким келиши мумкин? Бугун маҳаллада ош берадиган киши бўлмаса...". У болохона зиналаридан шошилинч тушди. Йўлакдан ўтиб кўчага чиқди. Дарвоза олдида келинойиси тиззаларини муштлаб, изиллаб турарди. Абдуфаттоҳ "Тинчликми?" деб улгурмай, аёл йиғлаганича ўзини унга ташлади: "Акангиздан айрилиб қолдик, иним!".

Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги
Республика халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-методик маркази,
Халқаро "Олтин мерос" хайрия жамғармаси,
Ўзбекистон Оқсоқоллар кенгаши ва "Маҳалла" хайрия жамғармаси,
Республика "Камолот" Ёшлар ижтимоий ҳаракати Марказий кенгаши ва
Самарқанд вилоят ҳокимлиги Маданият ва спорт ишлари бошқармаси билан биргаликда

Самарқанд шаҳрининг 2750 йиллигига бағишлаб, 2007 йил 29-30 май кунлари Самарқанд шаҳрида "Навқирон Самарқандга таъзим!" мавзусида

ФОЛКЛОР-ЭТНОГРАФИК АНСАМБЛЛАРНИНГ РЕСПУБЛИКА КЎРИК-ФЕСТИВАЛИни

ўтказади

Кўрик-фестивал 29 май куни соат 11.00 да "Ёшлик" маданият ва истироҳат боғида бошланади.

ҒОЛИБЛАРНИНГ ЯКУНЛОВЧИ КОНЦЕРТИ ВА ТАҚДИРЛАШ МАРОСИМИ

30 май куни соат 19.00 да бўлиб ўтади.

Ташкилий қўмита.

Дунё кенг...

ҚАДИМ ЦИВИЛИЗАЦИЯ СИРИ

Газетамизнинг ўтган сонларида Перудаги Ика шаҳри яқинида топилган сирли тошлардаги суратлар ҳақида маълумот берилганди. Бу суратларни олимлар, эҳтимол, қачонлардир Ерга коинотдан келиб тушган инсониятнинг энг қадим аждодлари эришган юксак цивилизация аломатлари, дея тахмин қиладилар.

Жанубий Америкада ана шу қадим аждодларнинг айрим урф-одатлари бугунги кунгача сақланиб қолган, деб ёзади "АиФ" газетаси хабарида. Хусусан, паракас қавмига мансуб одамларнинг ишончига кўра, ўлим — одамнинг кўзга кўринадиган оламдан кўзга кўринмайдиган оламга кўчиб ўтишидан бошқа нарса эмас. Боз устига, кўринмайдиган олам улар тасаввурида барча оламларнинг энг яхшиси саналаркан. Шу боис, бу одамлар ўз қавмидан вафот этган кишини қувончу шодликлар билан дафн этишаркан.

Гарчи ўлимга перуликлар ўзига хос омад каби қарасалар-да, ҳеч ким бу омадга вақт-соатидан олдин эришишга интилмаган. Қолаверса, Перу ва Боливиянинг қадимий аҳолиси иложи борича узоқроқ яшашнинг тадбирини кўришган. Бош чаноғини жарроҳлик йўли билан очиш ана шундай чоралардан бири саналган.

Паракас қабиласига мансуб одамлар нафақат мия операциясини амалга оширишган, балки бош чаноғини турли хил — гоҳида конус, гоҳида узунчоқ-тухум шаклларга солишган. Ана шундай шаклдаги бош чаноқлари Наска ва Паракас чўлларидаги қўҳна қабристонларда кўплаб топилган. Шу ўринда одам бош чаноғини бу каби турли шаклларга солишдан улар қандай мақсадни кўзда тутган, деган савол туғилиши табиий.

Перулик антрополог, доктор Ренато Рикелми қадим перулик маликанинг чўзинчоқ бош суягини тадқиқ қилиб, бу чаноқдаги мия ҳажми ҳозирги одамларнинг мияси ҳажмидан икки баробар катта бўлганини аниқлаган. Демак, бош чаноғини турли шаклларга солиш, болаликдан турли хил мосламалар ёрдамида унинг шаклини ўзгартиришдан айни шу мақсад, яъни мия ҳажмининг одатдагидан каттароқ бўлишига эришиш эди. Инсон миясининг сир-синоатлари устида узоқ йиллардан бери тадқиқот олиб бораётган россиялик олим Леонид Гримак фикрича, перуликларнинг қадимги аждодлари шундай усул ва воситалар билан одам мияси ҳажмини каттартириб, айни пайтда, унинг ғайритабиий қобилиятларга эга бўлишига эришганлар. Аксарият ҳолларда бош чаноғининг юқори қисми "ўзгартирилган". Бош чаноғининг юқори қисмидаги мияга мантиқий фикрлаш ва аниқ фанларни ўзлаштириш масъулияти юкланаркан. Доктор Рикелмининг тахминича, паракас қавми одамлари шу тарзда генийларни етиштирганлар. Демак, "Ика тошлари"даги ғаройиб расмлар ҳам ўша одамларнинг ижоди, деб тахмин қилинади.

Баланд тоғ жойдаги Титикака кўлининг ўртасида жойлашган Қуёш деб номланувчи оролдаги кичик музейда гўдакларнинг бош чаноқларини турли шаклларга солиш технологияси акс эттирилган расмлар сақланади. Бундай амал бир неча йилларга чўзилган ва бундан болалар азият чекишганини тахмин қилиш қийин эмас. Бироқ кейин бу "тухумбош" болалар чинакам мўъжизалар кўрсатишганки, бу ҳақидаги маълумот ва далилларни биз кўпинча ўзга сайёраликларнинг "иши"га йўямиз.

Хўш, Альтиплано қоялари орасида кўплаб излари қолган қадим дунёнинг бу тенгсиз ихтиролари — буюк цивилизацияси қандай сабабларга кўра инқирозга юз тутган? Кенг тарқалган тахминларга биноан, қадимги перуликларнинг гуллаб-яшнаган маданияти даҳшатли ҳалокат оқибатида барбод бўлган. Бу ҳалокатни айрим тадқиқотчилар кучли сув тошқини, яъни ўша — Инжилда, шумерларнинг "Гилгамеш ҳақида ривоят"ида ва бошқа қадимги халқлар ривоятларида битилган Буюк тўфон билан боғлашади.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: "ШАРҚ" НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
ҲОМИЙ: "МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИ" АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91
Котибият — 136-56-50
Электрон манзилимиз: uzasziyoli@list.ru
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 133-49-93 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 136-58-55
Санъат бўлими: 136-56-48 Назм ва наср бўлими: 136-58-55

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳририятга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Навбатчи муҳаррир — Гулчеҳра УМАРОВА
Саҳифаловчи — Байрамали МУҚИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 21.00.

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 058-рақам билан рўйхатга олинган. А — 4776. Буюртма Г — 448. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ. СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН